

zprávy

VLASTIVĚDNÉHO
ÚSTAVU
V OLOMOUCI

W Praze, 30 Novembra 1873.

Welectěný pane!

Ze letošní návštěvy své u Thodolawiců poznal jsem ku potěšení
svému Vaše působení v obci svěřené řízení Vašemu,
a zvláště řízení občanské besedy Thodolawské, umínil
sem již dávno přispívat také dle své možnosti ve
prosřed spolků, jimiž má za účel „národní osvětu“,
ale pro nechovilé píckářky, a zvláště pro nemoc, která
posledně po celý téměř tento měsíc listopad mne stíhala
opozdil sem se ve vykonání toho účelu. Nyní pak
počínaje opět zaměstnávat se prací, neměškám dále
poslati Vám první závilku kněk některých, nejvíce
pro Vaši občanskou besedu, a však s tím doložením, abyste
dle vlastního svého uznání ty, které pro besedu méni se
hodí, jako ku př. *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussi-
tenkrieges*, též jeden exemplar mého *Rachosť* (3. díl), jeden
exemplar mých *Dějín českých dílu 3* (v novém vydání) atd. — oddě-
lám p. bratruvi svému pro farní knihovnu jeho; — pak
po jednom exemplaru mých německých spisů polemických,
1) proti Höfflerovi a 2) *Zur böhm. Geschichtsforschung* podle

NÁŘEČÍ V HANÁCKÝCH OBRÁZCÍCH JANA HOCHA

1. Život a literární dílo Jana Hocha

Mezi moravskými regionalistickými spisovateli před první světovou válkou, kteří užívali hanáckého dialektu zpravidla jen v řeči přímé, zaujímá čestné místo *Jan Hoch*, třebaže jeho literární žeň je skrovná. Narodil se r. 1860 v Hrubčicích, kde jeho otec, sedlák, svého času známý poslanec, měl velké hospodářství. Když vychodil tzv. slovanské gymnasium v Olomouci, odešel na právnickou fakultu do Prahy. Složil doktorát, usadil se jako advokát v Prostějově a brzy se stal jednou z nejvýraznějších osobností v „hanáckém Jeruzalémě“, jak byl tehdy Prostějov zhusta nazýván. Byl činný zejména v Sokole a v pěveckém spolku Orlice a o obě tyto instituce si získal velké zásluhy. Živě se zúčastnil též národního života v Prostějově a svým podílem přispěl k tomu, že se město po letech usilovných bojů vysvobodilo z umělé německé nadvlády. K literatuře ho přivedlo myslím především jeho upřímné přátelství s prostějovským lékařem, básníkem Ondř. Příkrylem a se známým prosaíkem, krajanem z hanáckých Věrovan, Ot. Bystřinou. Byl ve společnosti velmi oblíben pro svoji veselou, družnou povahu a pro svůj bodrý humor; tyto vlastnosti uplatnil také literárně ve svých příspěvcích do Humoristických listů, do Herrmannova Švandy dudáka a do vídeňského Šotka. Ke konci života trpěl těžkou sklerosou, a proto se stranil i života veřejného, zejména když mu byla amputována noha. Náhlá smrt 18. března 1925 byla proň vlastně vysvobozením.

Jeho jediná kniha má prostý název *Hanácké obrázky*. Vyšla r. 1903 u R. Prombergra v Olomouci. Obsahuje úhrnem deset jednoduchých příběhů, k nimž vážil látku hlavně ze života svých selských krajanů v Hrubčicích. Starý zvyk, kdy 26. prosince na Štěpána odcházeli ze staré služby a přicházeli na novou službu pacholci (= čeledíni), kdy drželi tzv. svobodu, nezřídka oslavovanou nemírným pitím a rozmanitými furiantskými kousky, zachytil autor přiléhavě v črtě *Ve svobodu*. Její dva hrdinové, pacholci Francek a Gabryš, jsou vyportrétováni zdařile s příděchem vlídného humoru. K jak groteskním závěrům vedlo na Haně nemírné sudilství, ukazuje skica s průhledným názvem *Pantáta Dosódl*. Dva dobří přátelé si dali po facce, neboť se vsadili o to, kdo má „selnějšího advokáta“. — Za rozšafným hrubeckým pudmistrem v povídce *Pudmistr* se skrývá nepochybně spisovatelův otec. „Raboša“, černá tabule v hospodě, do níž se zapisovalo, co který usedlík zůstal hostinskému dlužen, dala podnět k prostínkému vypravování *Tajemství raboše*. — S názory a nápady hanáckých hochů seznamuje Hoch čtenáře v kmenové malůvce *Znamení*. Po pravdě však třeba říci, že chlapci, zejména Jiřík, jsou velmi zidealizováni. — Veselé i vážné příběhy z doby roboty na tovačovském panství se najdou v obrázku *Ženci*. Podobného rázu je i povídka *Po jarmaku*. Takový „půlpostní jarmak“ v Prostějově byl venkovánům vítanou příležitostí nejen k nákupům potřebných předmětů do hospodářství, ale i k přátelským pohovorům o nejrozmanitějších věcech, jako o poutích do Dubu, na Velehrad a do Prahy, o soudobých politických poměrech apod. — Za dlouhých zimních večerů sedávala hospodyně s čeládkou v kuchyni a vyprávělo se o všeličems, ať o zlodějích a loupežnících, ať o strašidlech, ať o potížích s vojáky za prusko-rakouské války v r. 1866 aj. (pov. *Zimní besedy*). — Spisovatel ve své knížce věnuje pozornost i mládeži. Svědčí o tom výmluvně črta *Chlapci*, jejíž hlavní rek, maličký Janíček Kotáků, jako by vypadl z oka Pepánku nezdarovi, tak skvěle vykreslenému Frantou Županem. Janíček spolu se svými kamarády pásal housátka, brouzдал se bos v teplém blátě, hrál z jara vášnivě o knoflíky, i o ty, které uřezal na tatínkových svátečních šatech, koupal se, chodil po cizím ovoci, choval nerad mladší sestřičku a občas provedl

něco, zač byl potom doma bit. Toto svěží vypravování se líbilo Jos. Staňkovi,¹ ale Bedř. Slavíkovi² se zdá, že Staněk svou chválou význam črty přecenil. Pravdu je třeba hledat někde uprostřed. Srovnáme-li ji s jinými povídkami v hanáckých obrázcích, snese jistě přísnější měřítko. — Z celkového idylického ladění knížky se vymyká poněkud povídka *Obecní příslušník*, která upozorňuje i na stíny tehdejší hanácké vesnice. Hrdina Janek je „zvláštní obecní kvítko, jaká rostou na hanáckých dědinách jen tu a tam po jednom“, „nepracoval, potuloval se po dědině a po okolí“, byl celkem neškodný, ale běda, když se napil. Tu svými nevybíravými, jízlivými poznámkami tak draždil své spoluobcany, že častokrát musil snést i nemilosrdný výprask.

Hoch si nekladal ve svém povídkovém souboru vysoké umělecké cíle.³ Šlo mu o něco jiného. Chtěl věrně, dokumentárně zachytit život na hanácké vesnici po stránce národopisné, jak ho dokonale poznal za svého mládí v rodných Hrubčicích a jak ho mohl pozorovat po léta ještě v Prostějově jako advokát, který se stýkal se svými venkovskými krajany dosti často při nejrůznějších příležitostech. K přednostem Hochových povídek náleží stránka jazyková. Hanácký dialektolog tu najde dozajista mnoho zajímavé látky především pro fraseologii, pro skladbu a pro slovník. Při posuzování materiálu hláskoslovného a tvaroslovného bude však třeba, aby si vedl opatrně. Nezbytně si ho musí ověřit jiným způsobem, neboť jinak se vydává nebezpečí, že by mohl vyvozovat z něho závěry ne zcela přesné a přesvědčivé. Zdá se, že tu a tam vytvořil Hoch nějaké zvláštní tvary sám pouhou analogií podle tvarů bezpečně dosvědčených, jak to činil např. též O. Příkryl, jemuž to po právu kdysi vyčetl básník F. S. Procházka, Hanák rodilý z Náměště u Olomouce. Velmi nepříjemné je i to, že jsou v knize hojné tiskové chyby (interpunkce je přímo ostudná), takže mnohdy není jasné, zda tu běží o nedopatření sazečovo nebo o nepřesnost autorovu. Je ovšem pravda, že leckde může jít o tvar méně obvyklý (srov. např. na str. 48 vok. *pambučko*; vedle tvaru *pámбиček* existuje v hanáčtině též tvar *pambuček*, vzniklý kontaminací s *pámbu*). Upozorňuji toliko namátkou na některé tiskové chyby, bezpečné i pravděpodobné: bez toho 8 (teho), děkoje 14 (děkojo), rozomě 22 (rozomně), kuřata 40 (kořata), na poskotce 56 (na poskoce; poskoce je lokál k nom. poskok), Ankoním 16 (Antonín), příjměním 129 (příjmením) aj.

2. Mluva v Hochových Hanáckých povídkách

A. Všeobecné poznámky

1. Na rozdíl od jiných hanáckých spisovatelů (např. Ondř. Příkryla), kteří užívají dialektu v některých svých pracích veskrze, tj. i v řeči vypravěčově, má u Hocha nářečí účel toliko charakterizační. Je to pouze jeden z prostředků, jimiž hledí autor vystihnout co nejvěrněji povahu jednotlivých venkovských postav. Řeč vypravěčova je naproti tomu podána u Hocha v jazyce spisovném, třebaže se i zde vyskytne nejednou slovo nebo obrat nářeční. Tak je tomu např. v povídce *Chlapci*: U Žaláků zebrale nějaká stará *vojna* (= voják); Menáfěk *byl*... *odvážlivý chlapina* (= byl chlap); vrátil se Janíček do *vojanské světničky*; pacholek... *zamětal náspa*. Atp.

2. O nářečí, jehož užil ve svých Hanáckých obrázcích, podává Hoch stručnou zprávu v úvodě nazvaném *Čtenář!i*. Je to bohužel zmínka příliš povšechná. Z jeho stylizace, že vybral pro své povídky „široké nářečí hanácké, které se mluví *ve většině* (podtrhuje A. G.) na Prostějovsku, Olomoucku a Litovelsku“, není naprosto jasné, které jazykové jevy v hanáčtině jím zvolené lze pokládat za zvlášť typické. Z toho vyplývá i důsledek, že jsme nejednou na rozpacích, zda ten nebo onen zaznamenaný dialektický tvar je vskutku odpozorován skutečností, neboť není vyloučena, jak bylo svrchu řečeno, ani možnost, že jde o tiskovou chybu. Spisovatelovo zeměpisné rozdělení hanáckých „podřečí“ v okolí

Prostějova omezuje se ve vzpomenutém úvodě na tři málo zřetelné úseky. Na vesnici na jihovýchod od Prostějova prý působilo podřečí Fabínů, na západě existuje podřečí Horáků a konečně — bez bližšího určení — „několik obcí mluví čuhácky“. Ve svém skoupém poznámkám o nářečí užitém v Hanáckých povídkách přidává autor toliko několik větíček, jimiž se sousedé navzájem škádlivají. Tak např. Čuhákům se smějí za to, že říkají „Húse kúše průtek — za grýcar chrústa“, a u Hanáků „dále k horám“ zdůrazňuje autor, že užívají hojně prothetického *h*: „Hovázale hancekresta ho potynke ho hochá.“

3. Vzhledem k zcela běžné úvodní poznámce Hochově o hanáckém nářečí v okolí Prostějova sluší upozornit na Bartošovo roztržidění hanáčtiny na dvanáct podřečí v *Dialektologii moravské* (II. díl z r. 1895) na základě různé výslovnosti („přezvukování“) jednotlivých samohlásek, hlavně *e* — *é*, *o* — *ó*, a podle některých jiných znaků (přehlásky *a*, prothetického *v*, *h* aj.). Bartoš je pojmenoval většinou podle tehdejších okresních měst (Kroměříž, Píseň, Olomouc atd.). O podřečí na Prostějovsku pojednává v III. skupině hanáckých nářečí (Olomouc, Šternberk, Prostějov, Vvškov) na str. 64—100 a dělí je dále na různorečí olomoucko-prostějovské, bvstřicko-šternberské, týnecko-nezamyslické a vyškovské. Úhrnně mluví o hanáckém nářečí Fr. Trávníček jednak ve svém spisku *O českém jazyce* (1924, str. 32—41), jednak ve svých *Moravských nářečích* (1926), komentáři to k nářeční mapě moravské. Naposledy se obíral důkladně rozdělením hanáckých nářečí Bohuslav Havránek ve své bystré a namnoze průkopnické studii *Československá vlastivěda*. Díl III. jazyk; 1934) na str. 164—179. Svě roztržidění založil na systému krátkých samohlásek. Podle něho nářečí na Prostějovsku je částí tzv. centrálního hanáckého nářečí, které má sedm samohlásek krátkých a toliko tři dlouhé (o tom v. níže) a které se tím výrazně odlišuje nejen od českých dialektů, nýbrž ode všech jazyků, rozlišujících délku a krátkost samohlásek. Sluší poznamenat k termínu centrální vutvořenému Havránkem, že centrální nářečí nezaujímá zaměpisně střed hanáckých nářečí, ale jejich severní a severozápadní oblast. Na Havránkově zkoumání je založena stať *Nářečí* od Fr. Kopečného ve *Vlastivědě moravské (Prostějovský okres, 1938, str. 28—34)*. Její autor se zabývá — byť jen stručně — především mluvou v soudním okrese prostějovském, která náleží k centrálnímu hanáckému nářečí, ale věnuje po zásluze pozornost i ostatním dialektům vzpomenutého okresu. Se zřením k Hochově předmluvě v Hanáckých obrázcích je třeba upozornit i na výklad Kopečného (cit. stať ve *Vlastivědě moravské*, str. 32—33) o nářečí čuháckém, nazvaném tak odtud, že obecně hanácké *ó* vslovují příslušníci tohoto nářečí *ú* (sr. spis *čihat*, obecně *čóhat*, čuhácky *čúhat*). Čuhácky se mluvilo podle svědectví Kopečného (l. c.) v Držovicích, Vrahovicích, Čechovkách, Kralicích, Vítonicích a Hrubčicích (Hochově rodišti). Nápadné znaky čuháčtiny, samohlásky *ú*, *i* proti obecně hanáckému *ó*, *é*l, zachovaly prý se (sr. Kopečný, cit. místo) dosud namnoze už jenom u starších lidí a pouze někde, kdežto v Držovicích zanikla tato výslovnost už úplně a ve Vrahovicích mizí velmi rychle. Částečně prý se udržel jiný znak čuháckého nářečí, totiž infinitiv na *-l*, v Kralicích a v Hrubčicích. V prvé vesnici je prý hojnější koncové *-l*, v druhé naproti tomu je slyšet ještě *-l*. Hoch tedy po právu zachovává ve své knize infinitiv na *-l*.

Pro lepší poznání nářečí užitého Hochem koná cenné služby též Kopečného monografie *Nářečí Určic a okolí* s podtitulem Prostějovský úsek hanáckého nářečí centrálního (1957), a to nejen jeho popisem, nýbrž zvláště připomínkami v Úvodu (str. 7—9) a zčásti i v Doslovu (str. 131—133). Považuji za užitečné uvést z tohoto Úvodu např. pozn. 3 (na str. 7). Podle ní se jazykovědný pojem „hanácký“ nekryje s pojmem národnostním (dodal bych i zeměpisným). Z jazykovědného hlediska nazýváme hanáckými nářečímí všechna ta nářečí středomoravská, která mají proti českým dvojhlasám *ou*, *ej* (ve spis. jazyce zpravidla *ý*), jednoduché hlásky *ó*, *é*, např. *nesó* (*nesou*), *stréc* (*strýc*, *strejc*). Z mono-

grafie Kopečného jsem převzal do svého článku nejednu podrobnost, zejména rozřídění sloves.

4. Hoch nezaznamenává dialektický text foneticky, nýbrž užívá pravopisu obvyklého ve spisovném jazyce. Najdou se sice od toho výjimky, ale ty potvrzují jen pravidlo, např. Blaca (= Blatce), hospocké, gvůle (= kvůli), pod lafkó, stichne, zebrała se ap. Tam, kde se výslovnost spisovná a nářeční shodují, jazykovědec se s takovým zápisem celkem smiřuje. Jsou však přece jen případy, kde by si bylo přát, aby dialektická výslovnost byla zachycena přesněji. Tak např. je toho třeba litovat u slabiky *mě*. Soudím, že se v rozbíraném nářečí vyslovuje stejně jako jinde na Moravě *mně* (*mněsto* ap.), nikoliv *mje* (*mjesto* ap.). Oporou pro mé tvrzení je monografie Kopečného, který má vzor *mněsto* a jinde ještě transkribuje veskrze *mně* (*mněch* atd.). Stojí za zmínku, že Hoch tvary zájmena *já* píše takto: 2., 4., 6. *mně*, kdežto 3. *mě* (*ke mě*). Kopečný (cit. stať ve Vlastivědě mor., str. 31) poznamenává, že ve východních vesnicích prostějovského okresu bylo a je snad místy do dneška dvojí *l*: střední a tvrdé, ale dodává, že rozdíl mezi oběma *l* byl nepatrný. Smíme předpokládat obojí *l* pro Hrubčice, jejichž mluva byla Hochovi základem? Autor však píše jen střední *l* a o tvrdém *l* se v úvodu ke svým Hanáckým obrázkům nezmiňuje vůbec. U Hochy nenajdeme rovněž ani nejmenší zmínku o kvalitě samohlásek *e*, *o*. Věděl o existenci tzv. nenormálních samohlásek, které se na rozdíl od výslovnosti spisovné označují zpravidla *ě*, *ó* (v Bartošově Dialektologii mor., II, ještě komplikovanějšími znaky)? Soudím, že o ní asi věděl, neboť jde o hanáckou výslovnost nadmíru výraznou a významnou, ale z technických důvodů se jí pravděpodobně vyhnul nebo ještě lépe řečeno vyhnouti musil. Srov. výklad Kopečného o těchto dvou samohláskách (cit. monografie, hlavně str. 10).

5. Na závěr svých úvodních poznámek o mluvě v Hochově knížce připojuji důležitá upozornění metodická. Moje pojednání nechce a ani nemůže být podrobným mluvnickým rozbořem po všech stránkách. Z praktických příčin se omezují především jen na zjevy zvlášť nápadné, které se nějak liší od jazyka spisovného. Běží-li o jevy pravidelné, nevypočítávám doklady všechny, protože by se tím rozsah statí velmi zvětšil. Naznačuji to jednak v textu samém, jednak připojením zkratk atd., atp., apod., aj. nebo . . . Stránku za doklady uvádím jen tam, kde běží o tvary ojedinělé nebo o tvary, které zasluhují pozornosti z nějaké příčiny zvláštní.

B. Hláskosloví.

a) Samohlásky.

1. Hlavní a nápadné znaky v rozbíraném nářečí jsou samohlásky *ě*, *ó*.

a) Samohláska *ě* bývá především za původní a ve spisovném jazyce dosud zachované *ý*: bék, pécha, stréc, věška, véklad; 2. pl. špatných, 3. pl. špatném, dobré, ščasné, zlé; bévat (= bydlet), kéchat, zakrévat . . . Samohláska *ú* se nejdříve diftongisovala (*pýcha* — *pe/cha*), jako je tomu v českých nářečích, a *ej* se pak monoftongisovalo (*pe/cha* — *pěcha*).

Této změně podlehl též *ej* vzniklé přehláskou z těžeslabičného *aj*. Příklady: 1. impt. *dé* — *děme* — *děte*, *dělé* — *dělěme* — *dělěte*, *sázé* — *sázěme* — *sázěte* . . .; 2. v předp. *ně* u superlativu adjektiv a příslovci: *nědelší*, *němladší*, *něsladší*; *něvic*, *němiň* . . .; 3. v kořených slabikách: *héné*, *krěčiř*, *sténé*, *včérěšek*, *věce* (tajné); 4. ve slově *pré* (praví — *praj* — *prej* — *pré*).

Dlouhé *ě* se vyskytá za *ej* i mimo přehlasované *ej* < *aj*. Např.: *prés*, *néso* — *něseš* — *něni* atd.; *kompt*, *hodněši*, *chetrěši* aj.; impt. *zakré*, *popřěme* *mo*, *zahřěte* se . . .; adv. *spěšě* (= dřív). Někdy je dosvědčeno *ě* za dlouhé *í*. Bývá to zpravidla po sykavkách nebo po souhl. *ř*, *l*: *nebošček*, *psék*, v *zémě* (= v zimním čase), *stařěček*, *rohlék*, *lésti* . . .; předložkový ak. zájmena *on*: za *ňě*, bezpředložkový instr. *ňěm* ap.

b) Samohláska *ó* bývá za každé spisovné *ou* (postup: pračeské *ú* — *ou* — *ó*): kósek, lóka, móka, slóp, sód; fókaf; 7. sg. staró krávó, nohó, se mnó; 3. pl. bodó, nesó, vezó; inf. spadnóť, zblednóť atd. Najde se *ó* i za spis. *ú* (v ob. češtině *ou*): óroda, órad, óterek.

V některých ohýbacích příponách je doloženo *ó* proti spis. *i*: lavicó, pěstó, slepicó; našó (tetkó); s ňó; 3. pl. kupujó, pijó atp.

2. Krátké *a* se po měkkých souhláskách přehlasovalo v kořených slabikách veskrze. Např. ječmeň, jetelena, jařabě (kropenatý), zjevit se; celé jedn. číslo: děvče - děvčete - děvčeti - děvčetem, podobně hóse, koře, tele; inf. a přičestí *i*-ové u sloves typu *ležet* (III. tř.) a *sázet* (V. tř.): běžet - běžel, máčet, krájet, střílet, večeret, věšet, veměšlet, zabíjet atd. Tvary osobního zájmena: mně, tě, se atp. Naproti tomu v koncovkách byla přehláska analogií zpravidla zrušena. Příklady: a) v 1. sg. u feminin: lavica, neděla, selnica, slepica; naše, vaše, moje, tvoje v. naša, vaša, moja, tvoja . . .; b) v 2. sg. u substantiv muž. a stř. rodu: hospodára, koňa, kopca, koša, moža, téďňa; z mořa, našeho pola . . .; c) v 1. a 4. pl. u neuter: pěkný pola, obila, psáňa (= dopisy), staveňa; d) v přechodnících přítomných: leža, seďa, stoja atd.

Skoro veskrze se přehlasovalo *á* postupem: *á* — *ie* — *i* — *í*. Srov. např. 1. sg. adjektiv typu *boží* (vula), *spodní* (voda); prés. tvary u sloves typu *póščiš*, *póšči* ap.; 2. sg. obili, staveni atd. Na rozdíl od spis. jazyka je tu někdy přehláska navíc: hřít (= hřát), okřít (= okřát), robe se smile, střechu se třisle, zapříhnóť.

3. Přehláska *u* — *i* byla provedena po měkkých souhláskách jen zčásti a celkem zřídka. Srov. např. cít, jih, jítěni, klíč, klid, ledi (= lidé), letovat. Jinde zůstalo *u* nepřehlasováno a změnilo se v *o*: a) v nitru slova: břoch, čoch, jož, kožoch; b) v 3. sg. u maskulin a neuter: košo, kovářo; mořo, srdco; v 4. sg. u feminin: čepico, kužo, měřico, na ňo; v 1. sg. prés. bíjo, chco, kopojo, mažo, skáčo, žijo . . . O něco hojnější je přehláska dlouhého *ú* — *i*. Ve dvou případech se vyskytuje přehláska pravidelně: a) v 4. a 7. sg. u adjektiv typu *cezi*: cezi slepico (4. p.), s cezi ženskó (7. p.); b) 3. pl. jen u sloves typu *dělat*: dělaji (častěji) || dělajó (řidčeji) atd. Stěží lze však mít za to, že tvary na *-ajó* (např. volajó), jsou pokračováním stč. koncovky *-ú* (volajú). Jaromír Bělič v článku Slovenské tvary třetí osoby pl. praes. v moravské slovenštině (sborník Pocta Fr. Trávníčkoví a F. Wollmanovi, 1948, str. 56–59) ukázal, že tu jde pravděpodobně o pozdní analogický novotvar podle *kupujó*.

U slov *Ježiš*, *lěbit se* a *léto* (lito), *létost* je snad třeba předpokládat vliv knižní. Sloveso *lěbat* má význam jiný, tj. „lbat“. Jsou tu konečně i slova bez přehlásky: břóšek, cídít (např. rebnik); srov. spis. cídit; kožóšek, oklózet, žóžel (srov. spis. žízala).

4. Pračeské *ó* se změnilo nejdříve v *uo* a pak v *ú* a nakonec se v nářečí zkrátilo v *u* (postup: *dóm* — *duom* — *dúm* — *dum*). Příklady: a) v kořeně slabice: hruza, nuž; usmé; muj, tvuj, svůj; stuj . . . b) v gen. pl. chlapu, košu, topolu . . .; c) v příd. jm. přivlastňovacích: bratru, sósedu, tatinku . . . Kopečný v cit. monografii (str. 123) nazývá tuto změnu úžením.

5. Starší *é* nebo *ie* se zúžilo zprvu v *i* a později se v dialektu zkrátilo v *í*. Příklady: a) *é* — *i* — *í* (po tvrdých souhláskách psáno u Hocha *y*): dyšč, chlib, chliv, kriv, míno, mlíko, okynko, v litě . . .; zell; infinitivy: lizť, nysť, picť, řicť, tycť, víšť . . .; adjektiva ve složeném sklonění: studeny (pivo), hlópy (děvčisko), špatnyho (pola), dobrymo (učitelovi), po celym (dvoře) atd.; řadové číslovky: šísté, sídmé; příslovce: dyl, mliň atp.; b) *ie* — *i* — *í*: bída, bílé, cisař, hřich . . .; 1., 4. sg. neutra: horši — horšihó — horšimo atd.; prés. sloves: 2. omíš, 3. omí . . .

6. Samohláska *e* bývá za původní *y* velmi často: debe (= kdyby), cheba, jazek, kobela, me (= my), medlo, meš, ohenóf, živobeti, zbetkové (= zbytkový).

o hlave (= u hlavy); 1., 4. pl. plote, robe, voze; (gatě) bévale tože dobry; předp. *ve-*: vedržeť, vekládat, vepít, vetyct; pomaličke atd.

Samohláska *e* se vyskytá v nářečí proti spis. jazyku též po sykavkách, po *l* a *ř*: sela, serka, serotek, moseť; cebola, cegán, cezl, lacené, na pece (= peci); česté, chlapčesko, točeť, oče (= oči); šedit, šeroké, oše (= uši), 1., 4. pl. meše; zema; žed, ževot, smažeť; křevé, vařeť, v řeče (= v řeči), předpona *i* předložka *pře*: přejet (= přijet), přešil (= přišel), pře véhranko (= při výhre), kolek (= kolik), led (= lid), lest (= list), veleké, ti patřele pod panství do Tovačova atd. Spojka *i* zní *e*. Analogickým vyrovnáváním se stalo, že *e* za *i* není všude tam, kde bychom je předpokládali. Bývá to zejména vždy v nom. pl.: ftáci, hráci, chlapci, kosi, vojáci . . . (podle 'hadí').

7. Velmi zhusta bývá v nářečí samohláska *o* proti spis. *u*. Příklady: a) v koncových slabikách: dob, doša, kos (= kus), mloviť, mož, roka; b) v koncovkách *k* břeho, v leso, *k* město; *k* němo; 4. sg. selo, želo; 1. sg. bero, neso, vedo atd.

8. Jotace klesla po retné souhlásce *v*, a to v slově *veža*.

9. Proti spis. *domů* zaniklo v nářečí koncové *ů* v adverbiu *dom*.

B) Souhlásky.

1. Starší prothetické *v* se vyslovuje ojediněle před začátečním *o*; *vosti* (= ostí), zvomitaf, zvostat. Toto *v* bylo jak se zdá, kdysi na Prostějovsku hojnější, později nastalo kolísání s *v* a bez něho a dnes v převážné většině shledáváme tvary bez *v*. Přispěl k tomu nepochybně vliv školy, kostela, knih, novin a jiných ještě kulturních činitelů.

2. Prothetické *h* je dosvědčeno zřídka: holečka (= ulička), hóterek, hótery, hozeny (maso), hertepla; Holomóc. U slov, jejichž začáteční *ó* vzniklo z *ú*, obyčejně *h* nebývá: óřad, ótrata, ózké.

3. Skupení *šč*, tolik typické pro moravské nářečí, zachovaló se tu veskrze: ešče, poščeť, Ščepán, ščesti - neščesti atd.

4. Nepochybně v probíraném dialektu nastává veskrze zpětná spodoba znělosti ve skupení párových souhlásek, jako je tomu ve spisovném jazyce. Platí to též o skupině *sh*, která se vyslovuje *zh*. Např. zháněť, zhořeť ap. Smíme dokonce, jak jsem si to ověřil v Hrubčicích, předpokládat, že asimilace znělosti jde přes míru známou ze spis. jazyka. Tak např. jsem tu zjistil asimilaci před jedinečnými znělými souhláskami (*g* mosto, *g* ráno), před příp. *-me* v impt. (kubme, nezme), před znělým *ř* (*g* řeče) ap. Slyšel jsem také předložku *s* se 7 p. jako z před samohláskou (*z* octem) a předponu *ze* v případech, jako zebrať — zeberou — zebrale, zežneme, zežhral ap. Domnívám se, že tomu bylo tak i v době, kdy Hoch psal své povídky, třebaže etymologický pravopis spisovný, jím užitý, nezachycuje ovšem skutečnou výslovnost.

5. Měkčením souhlásek (palatalisací) se liší rozbírané nářečí v lecčems od spis. jazyka. Pravidlem zde bývají *ď*, *t*, *ň* místo *d*, *t*, *n*. Příklady a) košť, lokeť, smrt, dosť, kolekrát; b) deň, ječmeň, kameň, prsteň, tédeň, haňba atp; c) odkuď, pokud atd.

Naproti tomu se depalatisovaly některé tvary zájmené (neco, nehdo, nehdy, nejaké, nekeré; tech, tem, tema).

6. Ojediněle se vyskytují ještě jiné změny souhlásek. Příklady: *ch* — *k*: skovat, *c* — *s*: jedenásté, dvanást . . .; *v* — *b*: brabec, brstevnik; *m* — *n*: sedn, veznu (vemu); *n* — *l*: lebo; *č* — *š*: šteři; *š* — *č*: počta; *k* — *ch*: dochtor, kontracht; *v* — *j*: pijovar; *k* (vysl. *g*) — *h*: hdo, hde; *t* — *k*: klačeť, klóct, klosté.

7. Velmi často je dosvědčen zánik souhlásek.

a) Zhusta se odsouvá souhl. *j* na začátku i uvnitř slova: iné, iskra, istě, it; enom, ešče; ož // jož; prés. so (so šťastné) // sem (kópil sem), se, sme, ste, só;

rozk. způsob: pod — podme; do, deš, . . . di atd. Tvary osobního zájmena *on* bývají pravidlem bez začátečního *j*: *ich*, *im*.

b) Někdy zaniká mimo souhláskové skupiny souhl. *h* ve slově *pámbu* a *k* v adverbiu *tolí* (= tolik).

c) Dostí častý je zánik ve skupině dvou souhlásek: *kā* (vlastně *gd*) — *d*: *debech*, *debes*, *debe* atd.; *dež*; *kt*, *tk* — *k*: *keré*, *kadlec*; *dc* — *c*: *cera*; *vš* — *š*: *šak*; *mn* — *n*: *hromička*. Srov. změny *c* — *s*, *č* — *š* výše.

d) Potiže při výslovnosti tří souhlásek způsobují, že se tu odsouvají hlásky nadmíru zhusta: *vzh* — *zh*: *zhuro*; *vzb* — *zb*: *zbodit*; *vzk* — *zk*: *zkázat*; *vžd* — *žd*: *ždecke* // *ždecky*; *vst* — *st*: *stat* (= *vstát*); *svl* — *sl*: *slikat*; *vzl* — *zl*: *zlekat*; *zdn* — *zn*: *prázdné*; *všč* — *šč*: *naščeva*, *naščivít*; *hřb*, *hřm* — *řb*, *řm*: *řbet*, *řmi* atp.

8. Naproti tomu vznik nových souhlásek je méně častý. Srov. tyto případy: *žhrať* a odvozeniny, jako *rozežhraný*, *rozežhranec*. Jde nepochybně o slova silně expresivní.

γ Kvantita.

1. V nářečí u Hocha lze pozorovat nadmíru hojné odchylky od kvantity v jazyce spisovném. V některých případech se vyskytují velmi často, ba skoro pravidelně, jindy zase jsou dosvědčeny jenom porůznu.

2. Pokud to kusý materiál dovoluje, lze tu stanovit o kvantitě zhruba tato pravidla:

a) **Substantiva**: Některá dvojslabičná feminina bývají krátká ve všech pádech: *klada*, *jama*, *lavka*, *rana*, *skala*, *vrana*, *žaba*; *hlena*, *lepa*, *sela*, *žeca*, *žela*; *hura* (= *půda*), *kula*, *kuža*; některá dvojslabičná neutra mají kořenovou slabiku krátkou: *blato*, *hřibě*, *leko*, *medlo*, *sadlo*, *seto*, *věko*; některá jednoslabičná maskulina bývají též krátká: *dum*, *kul*, *kuň*, *vuz*; *hrach*, *mak*, *plač*; *syr*; některá jiná substantiva mají rovněž krátkost: *kameň*, *větr*; v gen. pl. bývají koncovka *u* a v dat. pl. u maskulin konc. *-om* veskrze krátké: *cólu* (= *coulů*), *hodu*, *lesu*, *nádeniku*, *sedláku*; *chlapom*, *nožom* atd. Výjimkou bývá proti spisovné češtině délka: *psáňi* (= *dopis*), v *zěmě* (= v zimním čase).

b) **Slovesa**. Jednoslabičné infinitivy jsou s nepatrnými výjimkami (*hrát*, *zrát*), veskrze krátké: *cpať*, *dať*, *krasť*, *psať*, *rvať*; *chtěť*, *jeť*, *kreť* (= *krýt*), *mleť*, *seť* (= *sít*), *žeť* (= *žít*, např. *obilí*); *čoť*, *koť*, *plot*; *dříť*, *pít*, *vřít*, *okřít*; *nyst*, *picť*, *sicť*, *tycť*. Krátké jsou tyto přítomné tvary: *plačo* — *plačeš* . . . , *mužo* — *mužeš* Také *l*-ová přičestí jsou krátká: *bral*, *dal*, *bíl* (= *tloukl*), *pil*, *síkl*, *šil* . . . ; *nesl*, *vedl*, *muhl*, *rustl* atd.

c) **Zájmena**. U některých zájmen bývá krátkost: *muj*, *tvuj*, *svuj*, 7. pl. s *na*, s *vama*.

d) **Číslovky**: v 1. p. mívají číslovky *dvá*, *obá*, jsou-li v mask. u životných jmen, délky: *dvá chlapci*, *obá sósedi*. Proti spisovným tvarům *šestý*, *sedmý*, *osmý* mají nářeční tvary analogií podle řadové číslovky „páté“ délku v kořenné slabice: *šístě*, *sidmé* (*ie* — *i* — *i*), *usmé* (*ó* — *uo* — *ů* — *u*).

e) **Příslovce**. V adverbích se vyskytá zhruba délka, způsobená rozmanitými analogiemi: *dokaváď*, *kvičeró*, *nihdá*, *podlívá*, *sotvá* ap.

C. Tvarosloví

α) Skloňování

Obecná poznámka. Instr. pl. u substantiv, adjektiv, zájmen a číslovek je veskrze zakončen na *-ma* (*chlapama*, *mešama*, *dobréma*, *domácíma*, *našema*, *třema* ap.).

Skloňování podstatných jmen.

1. Vzor pán.
V 2. pl. bývá -u: chlapu, pacholku, vojáku . . .
3. pl. se končí na -om: cigánom, řezníkom, židom . . .
2. Vzor hrad.
V 2. sg. bývá konc. -o: cokro, hlado, křeko, papiro, smotko, statko, větro . . .
1. pl. má zakončení -e: čase, dobe, mraze, stole, voze . . .
2. pl. se končí na -u: kabátu, stromu, trámu . . .
3. pl. mívá -om: kostelom, lesom, očasom . . .
3. Vzor mož.
2. pl. má koncovku -u: hospodáři, kováři, zloději . . .
V 3. pl. bývá -om: koňom, rodičom, tesařom . . .
4. Vzor stroj.
V 2. sg. bývá jednak -a: koša, noža; kameňa, řemeňa, lokťa, jednak -o: čajo, kóřo, pepřo, plačo . . .
3. pl. má konc. -om: košom, kameňom . . .
5. Vzor reba.
2. sg. a 1., 4. pl. mají konc. -e: chvílke, kráve, robote . . .
4. sg. se končí na -o: huro (= půda), 7. sg. na -ô: středô. U jména roka, běží-li o označení části těla, bývá převážně číslo množné, nikoliv dvojné: roke, rokám, na rokách, rokama.
6. Vzor nuša.
Substantiv sem patřících je daleko více nežli ve spisovném jazyce. Příklady: chvíla, metla, neděla, skala, šabla; deňa, kulňa, mlatevňa, stodňa; doša, kuža, hosa (// hos), hruza, koza, rosa . . .
7. Vzor dlaň.
Sem náleží např. substantiva kocheň, škraň; zem.
8. Vzor kost.
Substantiva, která by od původu patřila sem, přecházejí z valné části k vz. dlaň. Např. hul, meš, moc (podlivá své moci); piď, pec, ryž (dvě rže), sul, věc, veš . . . Zbytky někdejších i-kmenů se zachovaly v 2. sg. a v 1., 4. pl., např. cti, kosti, masti, možnosti, smrti, zdi, ale vedle nich se objevují již novotvary podle vz. dlaň.
9. Vzor město.
V sg. se liší nářeční sklonění od spisovného toliko v 3. p.: město. V pl. bývají v některých pádech dvojtvary: 3. p. městom // městám, 6. p. městám // městech.
10. Vzor pole.
V sg. je toto sklonění: 1., 4. pole, 2. pola, 3., 6. polo, 7. polem; v pl. 1., 4. pola, 2. poli, 3. polom // polám, 6. na polách // polích, 7. polama.
11. Vzor stavení.
V sg. se shoduje nářeční sklonění se spisovným, ale s tím rozdílem, že samohláska *i* je všude krátká. V 3., 6. sg. se však najdou dvojtvary: -ni // -ňô. Srov. např. ke zkažeňô, temo štáráňô, na trňô, po klekáňô, po požehnáňô. Konkrét na -ni je celkem málo, např. dříví, obilí, proceství, proti, psání (= dopis), zeli.
12. Vzor koře.
Pádové koncovky v dialektu jsou stejné jako ve spis. jazyce (koře, kořete atd.), liší se toliko v pl.: 3. kořatom, 6. o kořatech // kořatách a 7. kořatama.

Skloňování přídavných jmen.

1. Jmenné skloňování se udrželo u přivlastňovacích adjektiv, ale toliko ve zbytcích, a to v nom. a ak. čísla jednotného a množného. Např.: Ščepanku

gront. hospodářove bote, hde máš te tatičkově kramfléke? (s. 114). Jinak jsou ostatní tvary těchto adjektiv jenom složené.

2. Tvary podle vz. *dobré* u složeného skloňování liší se od spis. jazyka hlavně po hláskové stránce. Ze spis. *ý* bývá *é*: dobré (člověk), dobrých (leď) ap., za spis. *ě* se vyskytuje úžením samohlásky *y*: hodnyho moža, hodnymo možovi ap., za dvojhlásku *ou* nastupuje samohl. *ó*: pěknó órodu atp.

Skloňování zájmen.

1. Zájmeno *já* má v 2., 4. a 6. p. mně, v 7. p. mnó, pl. 1. me, 7. nama. Hoch píše v 3. p. mě (ke mě). Dativ *mí* není doložen.

2. U zájmena *te* bývá 2., 4. tebe, v 3., 6. tobě, v 7. tebó, pl. 1. ve, 7. vama. V dativu sg. se najde v Hanáckých obrázcích též enklitický tvar *tě*, např. řekno tě. Tvar *tí* se nevyskytuje.

3. Reflexivum má tyto tvary: 2., 4. sebe, 3., 6. sobě, 7. sebó. Jsou dosvědčeny i enklitické tvary: 3. si, 4. se.

4. Ukazovací zájmeno *ten* se skloňuje takto: sg. 1. ten, tá, to; 2. teho, té; 3. temu, té; 4. teho (živ.), ten (neživ.), tó, to; 6. o tem, té; 7. tém, tó; pl. 1. ti (živ.), te (neživ.), te (ž., stř.); 2., 6. tech, 3. tem, 6. o tech, 7. tema.

5. U sklonění osobního zájmena *on* sluší upozornit zejména na toto: a) 7. sg. u maskulin a neuter zní i mimo předložku jenom *něm* (o jediné něm); b) femininum má v 2., 3. a 6. p. tvar *ji*, po předložkách *ni*: od ní, k ní, o ní; c) popředložkový ak. zní u maskulin *ňě*, u neuter *ně*; d) v ak. pl. je tvar *ích* (// jich) pro všechny tři rody; e) instr. pl. má i v poloze mimopředložkové jen tvar *něma*.

6. U přivlastňovacích zájmen *mu*, *tvu*, *svu* jsou v převaze tvary stažené, např. u maskulin *myho*, *mymo* . . . , *méch*, *mém* atd. U feminin jsou tvary jednak složené: *má* (1. p.), *mě* (2., 3., 6. p.), *mó* (4., 7. p.), jednak nestažené (řidčeji): *moja* (1. p.), *mojo* (4. p.), *mojó* (7. p.) apod.

Skloňování číslovek.

1. U číslovky *dva*, *oba* (nom. u maskulin životných dvě, obá (je 1. p. u neživotných maskulin dva, oba, u feminin a neuter dvě, obě, 2., 6. p. dvóch, obóch, 3. p. dvóm, obóm, 7. dvóma, obóma).

2. Číslovky *tři* (nom. u maskulin životných), jinak v nom. a ak. *tře*, má toto sklonění: 2., 6. třech, 3. třem, 7. třema.

3. Číslovka *šteri* (u nom. maskulin životných), jinak v nom. a ak. *štere*, 2. šterech (// šter), 3. šteřem, 6. o štereč, 7. šterma.

β) Časování.

Obecná poznámka. Infinitiv je vždy zakončen na *-í* (viz zmínku shora).

1. Slovesa možno podle monografie Kopečného rozdělit na dvě velké skupiny: a) slovesa zakončená na *-m*, b) zakončená na *-o*.

2. U sloves skupiny a) lze rozlišit dva typy: I. dělám, II. kácím (omím); trpím (proším).

I. Slovesa typu *dělám* mají tyto tvarv: prés. sg. 1. dělám, 2. děláš, 3. děláš; pl. 1. děláme, 2. děláte, 3. dělají (// dělají): impt. dělé, *-me*, *-te*; inf.: dělái; přřč.: dělái, děláne; podst. jméno slovesné: dělání. Některá slovesa sem patří: dáí, dófai, podívai se, skováí, znaí . . .

II. Slovesa typu *kácím* (omím), *trpím* (proším) se časují takto: prés. sg. 1. *-ím*, 2. *-íš*, 3. *-í*; 1. *-íme*, 2. *-íte*, 3. *-í/ó*, např. 3. pl. kacíjó, omíjó, trpíjó, prosíjó. Impt. se končí jednak na *-é*: kácé, omíé, sázé, jednak bývá bez *koncovky*: trp, pros, hoň, lež, křeč.

Pozn.: Některá slovesa nepravidelná: *bát se, stát* — prés.: bojím se, stojím, impt. nebuj se, stuj; — *vědět*: prés. vim, viš . . . , víjó — *jest*: prés.: jím, jíš . . . jijó, impt.: jez, přech. přít.: najeza se, přič. trpné: najezené.

3. Slovesa na -o možno roztrdit takto: a) slovesa na -o s předchozí samohláskou, b) slovesa na -o s předcházející souhláskou.

Slovesa první skupiny lze dále třdit do dvou skupin: v první je imperativ zakončen na dvojhásku, v druhé na jednoduchou samohlásku: a) prés.: kopojo, kopoješ . . . ; impt.: kopuj, -me, -te, inf.: kopovat, přič.: kopoval, kopované, podst. jméno slovesné: kopování; b) prés.: pijo, piješ . . . ; impt. pi, -me, -te; inf.: piť, přič.: pil, opité; podst. jméno slovesné: piti.

Slovesa druhé skupiny jsou zakončena 1. na -af: prés.: bero, bereš . . . ; impt.: ber, -me, -te; inf.: brať, přič.: bral, brané; podst. jméno slovesné: brání; 2. na -nóf: prés.: hrno, hrneš . . . ; impt.: hrň, -me, -te, inf.: hrnóf; přič.: hrnol, hrnoté; podst. jméno slovesné: hrnutí; na -sf a -cf: paso, paseš . . . ; pečo, pečeš; impt.: pas, -me, -te; peč, -me, -te; přič. pásť, pasené; pekl, pečené; podst. jm. slovesné: pasení; pečení.

Pozn. Některá slovesa nepravidelná: 1. *beť*: prés. 1. so (klosté) // sem (vezl sem), 2. se, 3. je; pl. 1. sme, 2. ste, 3. só; záporně: sg. 1. néso, 2. néseš, 3. neni; pl. 1. násme, 2. néste, 3. násó; impt. beď, -me, -te; bud. čas.: bodo, bodeš atd.; přič.: bel; kond.: bech, bes . . . ; 2. *chtět*: prés.: chco, chceš . . . , chcó; impt. chci, -me, -te . . . ; 3. *jet*: prés.: jedo, jedeš . . . ; impt.: jeď; 4. *jít*: prés.: do, deš . . . , dó; impt. di; podř. složeniny: dondo, přendo . . . ; 5. *řict*: prés.: řko (?; str. 24), zprav. řekno, řekneš . . . ; impt. řekni (Konečný); cit. monografie, str. 97) zná jen „náladovou interjekci“ *jářko*; 6. *vidět*: prés.: vízu, vízeš . . . vizó.

D. Skladba.

1. Přechodník přítomný ustrnul v jedné podobě. Podržel někdejší konc. -a mužského a středního rodu a užívá se ho bez jakéhokoliv rozlišení ve všech rodech a v obou číslech. Vyjadřuje nejčastěji děje předčasné, někdy však i současné. Příklady: Ten (Janek) víza, že ho (stařéček) poznale, povídá (89). — (Dochtor) přenda ptá se (94). — Viděl sem ich (višně) seďa na vozo (122). — Vepíja to, nemuhl stát na nohách (129). — Ráno ho tam našle lidí ida do kostela (129).

Absolutivně je užito těchto přechodníků v případech, kdy věta, v níž se vyskytuje přechodník, nemá stejný podmět s větou druhou. Např.: Přenda jeho hodina otevřo se dveře (18). — Nebera to žádnýho konca a já, nechca se s Josefem roznepráteleť, povídám mo (22). — Kolekrát přenda z hospode, ož mu tá hoba sama mloví (37. Atp).

2. Podstatná jména mívají někdy jiný rod nežli ve spisovném jazyce: bot, kancelář, kart (= hrací karta), krč (= křeč), papuč; Holomóc (vesměs maskulina); gróžka (= kroužek).

3. Má-li se některým osobám, např. rodičům, projevit zvláštní zdvořilost, klade se přísudek zpravidla do plurálu, i když se vztahuje k podmětu vyjádřenému singulárem. Např.: (Stařéček Los) nesle ceře do Blaca peníze (88). — Matička zekřékla a bězijó do maštale (94). — Co taky tá tetka mužó ešče pokazet? (109).

4. Zájmca co se užívá absolutně zhusta místo relativa *keré* (zájmeno *jenž* se nevyskytá vůbec) ve všech rodech a v obou číslech. Příklady: Přecechtělka, co mají Krystjána Přecechtěla (87). — (Janek Rasu) . . . zbodil pré v noce hospockýho, co je taky řezníkem a kuršmídem (87). — Věděl (Janek) . . . o tech peněžich, co (stařéček) té ceře nesle (89). — Za něm (letěle) dvě sekáči, co se tam stavile z pola (98). Atp.

5. U podstatných jmen středního rodu bývá jak souřadný při-

vlastek, tak jmenný přísudek a doplněk vždycky v ženském rodě. Např. Až okna drnče (73). — Všecko okna pré mo do rána roztřískala (88).

6. V doplňku a ve jmenném přísudku, ať jsou vyjádřeny subjektivem nebo přičestím trpným, vyskytují se veskrze tvary složené. Např. Se spokojené? (10). Atp.

7. Podřadné souvětí je daleko méně oblíbeno nežli souřadné. Některé věty vedlejší (např. se spojkami *ač*, *jakmile* ap.) rozebírané nářečí vůbec nezná. Např.: To sme měle na kvartyře takovyho staryho husara, černé bel jak cegán, vlase si rozčesať nemuhl a fosa měl na každé straně na střevic nakróceny, šak na ně bral patentál od regemento (96).

8. Za vylučovací spojku *čili* se klade pokaždé *lebo*: Bode pámbu doma lebo ne? (100). Atp.

9. Gen. záporový se ojediněle vyskytá i tam, kde neběží o partitivnost. Např.: Skoro be člověk ani svjho (stavení) nepoznal (78). — Neokazuj jazeka (94). — Nemám jednoho kramfléka (113).

E. Slovník.

Uvádím ve výběru a v abecedním pořádku několik málo slov, která spis. jazyk nezná nebo jichž užívá v jiném významu. Sluší ovšem doložit, že většinu z nich nalézáme též v jiných moravských nářečích a že mnohá jsou již ve slovnících zachycena, zejména v Bartošově Dialektickém slovníku moravském a v Kottových Dodatcích k Bartošovu Dialektickému slovníku moravskému. Příklady: *bakola*, -le, ž. = chumel, množství (chlapí, robe, paničke, všecko v jedné bakole 19); *čéhaná*, -né, ž. = čuměná (a me nesmíme ani na čéhanó 41); *divoženec*, -nca, m. = divoký, vzteklý člověk: *divdíronaf*, -ruju = peskovat (pan sóci . . . jož začal Francka divdíronaf 19); *domodlovat se*, -luju se = končit modlitbu: *dožera*, -re, m. = kdo někoho schválně zlobí: *feták*, -a, m. = nepatrný peníz, vindra (ani fetáka v ni nebelo 60); *ferka*, -ke, 1. pl. ferčí, žert. = ferina, šnůrmať: *frusek*, -ska, m. = plechová trubice v petrolejové lampičce, v níž byl navlečen knot: *hafoť*, -a, m. = houf: *hadijunk*, -a, m. = adjunkt: *hamonet se*, -ním se = hádat se, přft se: *chlavina*, -ne, m., expr. = statný, odvážný člověk: *nešóneně*, přftl., expr. = zatraceně, velice, tuze; znamenitě (zatrackaně práco oměl 93); *obsilač*, -a, m. = úřední obsílka přenesl ho (obsilač) dráh sám (83); Bartoš chvbně vkládá slovo *obsilač* ve významu kancelářský sluha: sr. nán sóci vezme obsilač. Hoch 19; *pančava*, -ne = začouzená místnost v hospodě (Janek) ož zas seděl v keráse pančavě (130); *patentál*, -a, m. = výslužná invalida: *pápeni*, stř. = drobné kousky ohořelá slámy an.; *pláca*, -ce, ž. = plat (iáká pláca, taková práca); *planisko*, -ska, stř. = snlav; *pecák*, -a, m. = vymetač pecí (sr. podrobný výklad u Bartoše 285); *ninák*, -a, m. = kdo rozvážá nivo: *podarebně*, přftl. = zhvtečně, nadarmo: *někladník*, -a, m. = přftník v konfirmě, kde snávali čeledíni; *rohské*, přftl. jméno (rohská práca); *sésnoť*, -nu = prohlédnout, šmandn, -dě, ž. = levá ruka: *střancovat se*, -cutu se, expr. = vztekat se, zlobit se: *trženě*, přftl. jm. = přihlouplý; *pecinať*, -gám expr. = vyvadat; *něde*, *věd*, nomn. = vědomosti, zkušenosti, znalosti; *pešóhonaf se*, -hutu se, žert. = dostat se z choulstivé situace: *nř*, vřtí = přesvati obilí; *zabahnót*, -nó = zabažit (iák se kemu ve dvoře zabahlo 56); *zohať*, -e, ž. = zpr. v mn. žisele = ohrazené místo, pole; *zultřef se*, -řim se = vztéci se, rozčllit se, zbláznit se.

Poznámky:

1 Jos. Staněk, Hlídka národní výchovy a osvěty, č. 6—7 (Olomouc 1925).

2 Bedřich Slavík: Hanácké písemnictví (str. 252, pozn. 97).

3 O Janu Hochovi psali zejména: Waldemar Ethen, Portréty a silhuety, Čtení pro

LE DIALECTE DANS LES HANÁCKÉ OBRÁZKY (PEINTURES HANAQUES) PAR JAN HOCH

Résumé.

Jan Hoch (1860—1925), né à Hrubčice près de Prostějov, avocat à Prostějov, a bien mérité par son activité publique, surtout dans les sociétés de gymnastique et de musique (Sokol et Orlice), de la délivrance de la ville de Prostějov de la suprématie artificielle des Allemands. A côté des petits essais du genre un peu humoristique et satirique dans les journaux et dans les revues, il n'a publié qu'un seul livre intitulé Hanácké obrázky (Peintures hanaques). Il y a en tout dix histoires simples qui dépeignent la vie de ses compatriotes paysans qu'il a bien connus pendant sa jeunesse dans son lieu de naissance. A bon droit, on peut souligner auprès de ces contes de Hoch leur importance au point de vue ethnographique et linguistique. Dans les discours directs, l'auteur a avec succès employé le patois hanaque qu'on parlait — et qu'on parle encore aujourd'hui — à Hrubčice ainsi que dans les villages voisins. Pourtant un dialectologue ne peut s'en occuper qu'avec une certaine précaution. Il faut d'abord l'attester quant au vocalisme et quant à la morphologie pour pouvoir considérer le patois employé par Hoch comme véridique. L'analyse grammaticale dans l'article de Gregor est concise et ne se rapporte qu'aux phénomènes typiques du vocalisme, de la morphologie et de la syntaxe. Le lexique ajouté à la fin du traité n'apporte qu'un choix des mots du patois qui diffèrent du vocabulaire de la langue littéraire tchèque.

Traduit par Karel Klusák

Jan Skutil

LITERÁRNÍ HISTORIE V OLOMOUCKÉM MUZEU V LETECH 1884—1950

9 | Vlastenecký muzejní spolek v Olomouci (1884—1950)¹ nevyklučoval nikterak za svého odpovědného, po více než půl století plněného, muzejního a pedagogického poslání ani literární historii. Její zařazení do rozsáhlého muzejního programu se stalo jistě jen díky nejmladšímu ze známé trojice zakladatelů tohoto prvního českého muzejního ústavu na Moravě, jinak dnes již dávno zapomenutému literátu, Janu Havelkovi (1832—1886), kterého přežila navždy jeho nenáročná básnička, apotheosující Moravu, jež se stala v Nešverově zhudebnění neoficiální moravskou hymnou. Tak jako působil i v tomto vítězném Havelkově básnickém pokuse nepopíratelně vliv Škroupovy hymny, tak bylo Havelkovo zařazení literární historie do programu působnosti olomouckého muzea proti národopisně archeologické koncepci Wanklově (byl to Havelkův tchán) jistě podle vzoru pražského Národního muzea a zejména podle vzoru jeho časopisu, v němž byla literární historie tak pilně pěstována,² aniž by se přihlíželo k domácí olomoucké literárně historické tradici v duchu Šemberově (z let 1839—1847) nebo k brněnské Matici moravské³ (od r. 1869). Těžiště vlastivědných prací časopisu spočívalo sice stále — byť i střídavě — v pracích archeologických a národopisných, ale nemalá pozornost zde byla věnována vedle běžného literárního zájmu a literární kritiky i literární historii.

První dva ročníky Časopisu Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci (1884—1885) byly bez literárněhistorických příspěvků; když však v třetím ročníku r. 1886 Jan Havelka (tedy v době, kdy pražský Muzejník redigoval Josef Emler) ukazoval, že do programu časopisu patří i biografie, hned se zde objevil anonymní referát A. Z. (autora nebylo možno určit) o Přibíkovi z Radenína. Nato kromě ročníku IX, XII—XIII, XV, XVII—XVIII, XX, XLII, XLVI, III, LI—LII a LVI nebylo ročníku bez literárněhistorického příspěvku. V roč. XXX v r. 1913 vítal (J. Plaček?) rýsující se obrodu našich vědeckých časopisů, kterou však bohužel přerušila světová válka. Největší náplň literárněhistorických příspěvků byla v časopise v letech 1887—1891 za redakce Vít. Houdka a pak zejména v letech 1909 až 1920 s výjimkou válečných let, kdy časopis nevycházel, za redakce Wurmovy, Vaškovy a Steimannovy a pak v letech 1923—1929, kdy stáli v čele redakce Fr. Doucha, M. Remeš a B. Vybíral. Z celkového počtu 3.512 článků, studií a zpráv 59 ročníků časopisu od 396 autorů připadá na literární historii 150 článků a zpráv od 53 autorů.

Jestliže časopis věnoval od Nevěřilovy práce z r. 1886 až po referáty B. Kovářové o velehradských archeologických výzkumech v r. 1949 značnou pozornost velehradským otázkám z hlediska archeologického a historického (Fr. Miklík, Jan Nevěřil, Jos. Plaček, Al. Pallat, C. Černý, J. D. Štoček, V. Houdek, R. Čechmánek, Jan Vychodil, D. Opluštil, I. Wurm, A. Zelnitius), i zde nutno z hlediska literárněhistorického uvést, že r. 1913 kritizoval v Časopise obšírně a odmítavě J. Plaček známou Brücknerovu knihu *Die Wahrheit über die Slavenapostel* (1913) a B. Vybíral r. 1934 Richtrovy Kapitoly ze slovanské historie (1922). Jinak však v časopise literárněhistoricky cyrilometodějské a velkomorovské období nenašlo žádný jiný ohlas. Z jiných hledisek olomoucký cyrilometodějský zájem najde jistě svoje speciální ocenění.

Chronologicky se sešly v olomouckém časopise příspěvky týkající se všech období literárního vývoje od nejstarších dob až po současnou literární dění, aniž by bylo kterékoli období záměrně preferováno. Ukazuje to tento stručný přehled:

Otázky tzv. Kristiána se týká jediný nepodepsaný referát z r. 1906, o anonymním referátu o Müllerově práci o Přibíkovi Pulkavovi jsme se již zmínili. Josef Vyvlečka r. 1940 popisuje olomoucký rukopis písně Jezu Kriste, šedý kněz, dává ho nejpravděpodobněji k r. 1391, čímž se tento rukopis řadí k nejstarším rukopisům českých duchovních lidových písní. Josef Vašica popsal r. 1913 z kapitulu knihovny olomoucké rituál z r. 1376 a latinské rukopisné misály. R. 1894 podal Fr. Pastrnek předběžnou zprávu o olomouckých blaholských zlomcích dvou breviářů ze 14. a 15. stol., o nichž potom pojednal velmi obšírně v ČMM, roč. 19. Vašica psal r. 1922 o známém Evangeliáři olomouckém z r. 1421 při příležitosti pětistého knižního jubilea, ukazuje na jeho nedořešené problémy. Těsně před válkou B. Vybíral záslužně popsal podrobně české husovské rukopisy olomoucké knihovny, dále Boskovickou biblí (kol. 1420), Spis o odúmrti (z pol. 15. stol.) aj. Když vydal Fr. Rippl Život svatého Františka z Assisi podle olomouckého rukopisu z r. 1421, podal o této německé edici obsáhlý referát Josef Vašica r. 1931 s některými důležitými opravami. R. 1928 přinesl zajímavé drobnosti o Bartoloměji Paprockém z Hlohov Fl. Zapletal a Rostislav Bartocha otiskl r. 1946 původní text i překlad latinské básně prostějovského rektora Šimona Klatovského Chvály Olomouce, jež vyšla z Guntherovy prostějovské knihtiskárny r. 1550. R. 1910 Ferd. Písecký referoval o přiborském rukopise otnického kněze Jana Hulezia z r. 1574 Vejklatu na desatero přikázání. O Slavíkově edici Jordanovy známé moravské balneologické práce z r. 1578 psal opět R. Bartocha. Pražský knihovník Josef Volf si povšiml r. 1928 náboženského hádání Lukáše Helice ve Fulneku r. 1589; uvažuje dále, kde a kým byla vytištěna Postilla Martina Filadelfa Zámrského r. 1592, dokazuje, že byla započata v Bruntále a dokončena v Loděnicích. Zmíněný Fl. Zapletal doplňoval r. 1928 dřívější seznamy louckých tisků, např. z let 1564—

1595. Archivář V. Nešpor přetiskl r. 1941 zajímavou olomouckou makaronskou česko-latinsko-německou žakovskou skladbu ze 16. stol.

Je zajímavé, jak mnoho upoutala příznivce olomouckého časopisu osobnost J. Á. Komenského, jemuž je zde věnována téměř čtvrtstovka příspěvků, a to hned v prvních dvou ročnících a potom v letech 1889—1893, jak z pera učitelů, tak i katolických a evangelických kněží. Již r. 1884 se prostějovský prof. Koželuha rozhodl při řešení otázek rodiště Komenského pro Komňu, kdežto Josef Kachník následujícího roku pro Nivnici; že Nivnice byla rodištěm Komenského, jak také ukazoval pseudonym Komenského de Neufeld (1644), prokazoval Fr. J. Zoubek. Otázky o rodišti se zúčastnil i prešpurský Ján Kvacsala (týž psal roku 1892 i o pobytu Komenského na herbornském učení), tábořský K. Konrád (1891), znovu Kachník (r. 1904), který se vrátil opět k staré otázce z r. 1937. Do téže diskuse zasáhli drobnými příspěvky veletínský Jan Kučera (1891), Fr. Dvorský (v r. 1889 ukazoval podle register z r. 1594, že o rodičích Komenského v Nivnici není žádná zmínka). R. 1893 psal K. Tvarůžek o pozdějších osudech rodiny Komenského, r. 1932 Ferdinand Práger a v dodatku k němu r. 1936 Sláva Růžička. I. Wurm dodatkem k Zíbrtovi r. 1911 se snažil dokázat, že všechny pedagogické názory Komenského jsou čerpány z lidu. Zde je nutno se také zmínit, že Viktor Houdek referoval r. 1893 o známé Gindelyho komeniologické práci (1892), stejně jako o Vrbkové německé práci o Komenském a o Bornemanově německé edici Šmahovy kartografické komeniologické práce, B. Vyhlídal o Komenského brodské výstavě v r. 1935 a Fr. Doucha (1926) o Prágrově Vinohradu Komenského (1923). Podobný živý zájem o otázky komeniologické na Moravě v současné době neprojevil žádný jiný list.

Roku 1926 referoval P. V. (asi Pavel Váša) o Blahoslavově sborníku (1923). V. Houdka upoutal roku 1904 zajímavý moravský divadelní výstup z konce 17. století, když již dříve popsal společně s J. Klvaňou v letech 1888—1889 velice podrobně boršický malovaný kancionál z Hradištska od tamějšího rektora Pomykala z let 1727—1733. Vincenc Prasek v době svého krátkého redaktorství časopisu publikoval v něm roku 1897 obsáhlou práci o Monseovi a současně vzpomínal na olomouckou Societas incognitorum z roku 1747. O Králíkově práci věnované téže společnosti referoval zde Václav Nešpor roku 1947—1948. Drobnější příspěvky přinesl V. Houdek roku 1890 z pamětní novohotské knihy na Strážnicku z roku 1732 a z pamětní knihy boskovické. Příkladu Klvaňova a Houdkova následoval K. J. Červinka, když popisoval roku 1891 zajímavý kancionál ze Vsetínska z roku 1755; Fr. Šilhavého upoutala roku 1910 opatovská listina z Třebíčska k úřadu v Brtnici z roku 1761 a Augustin Neuman roku 1936 vřele oceňoval Dobrovského dobrozdání o olomouckých bohoslovcích z roku 1790.

Zmínky zasluhuje, že se časopis, který se například tolikrát ve známé otázce slovanského autochtonismu, i dále na kluzkém poli onomastiky a mytologie, a konečně i v otázce cyrilometodějské neubráníl nekritičnosti, neangažoval nikterak v boji rukopisném, ač topograficky (Hostajnovi) byla k tomu více než lákavá příležitost. Okruh čtenářů by byl jistě prorukopisné stanovisko časopisu vřele přivítal.

Stejně záslužnou pozornost věnoval časopis i literatuře 19. století. Tak Josef Volf zajímavě komentoval roku 1929, jakého ohlasu došel Šafaříkův Světozor roku 1834 u brněnských seminaristů, P. Hlavinka zde roku 1904 vzpomínal na Fr. Sušila podle vyprávění Škorpíkových. Po půl století ocenil J. V. Novák roku 1899 současně při centenáriu Čelakovského jeho Mudrosloví v rámci našeho sběratelství lidových přísloví. Projekt edice Karáskovy korespondence K. J. Erbeny osvětloval roku 1928 Jan Kabelík, k čemuž podala dodatek roku 1929 Melánie Karásková; J. Volf upozornil zajímavě roku 1928 na působnost české knihovny při všeobecné nemocnici ve Vídni roku 1847. Rovněž starší moravské spolky a jejich časopisy se dočkaly svého ohlasu v olomouckém Muzejníku: J. Bartocha

ličí roku 1927 historii olomoucké Lípy slovanské z let 1848 a 1849 a B. Vybíral referuje o Bartochově původní práci, věnované tomuto spolku, vyšlé roku 1914. Miloslav Hýsek vzpomíná roku 1912 českého vysokoškolského studentského pražského spolku Blaník z roku 1861 a vídeňské Moravy z roku 1859, též autor se zabývá roku 1920 brněnskou Vosou. Sérii těchto vzpomínek zahájil vlastně Josef Klvaňa, když psal roku 1911 o stanovách studentského olomouckého literárního spolku Uměna z roku 1871 a o časopisu Háji. M. Hýsek slíboval roku 1913, že bude pokračovat ve své práci o Zoře, podav její ocenění z roku 1876. Josef Bartocha otiskl roku 1907 svoji řeč, proslovenou při příležitosti centenária Al. V. Šembery, padesátiletí úmrtí Kollárova vzpomněl obsáhle roku 1902. Sérii článků, věnovaných literatuře koncem první poloviny minulého století, uzavřel Aug. Neumann publikováním patnácti dopisů Klácelových z let 1842—1854 spolubratrům Bratránkovi a Rambouskovi.

Méně pozornosti je věnováno literární historii druhé poloviny minulého století. Oldřich Králík roku 1950 zajímavě stopuje pobyt a vztah Vítězslava Háška v Olomouci v roce 1882, Mořic Remeš v několika článcích si všímal Františky Stránecké, podav 1926—1927 bibliografii jejího literárního díla s dodatkem roku 1931, roku 1926 pak publikoval její zajímavou korespondenci se Svatoplukem Čechem, Eliškou Krásnohorskou a G. Preissovou. Týž badatel otiskl roku 1926 básně Vinc. Brandla, které tak doplňují Krejčího práci o německých Brandlových verších v Časopise Mat. moravské (ročník 47, str. 178—188). O Brandlově Šafaříkovi referoval zde roku 1887 Viktor Houdek. Josef Bartocha vypráví poutavě roku 1926 o Hýskově znojemské edici Básní Jana Vlka, na což sám věnuje tomuto znojemskému buditeli následujícího roku obsáhlou biografii (str. 125—139). Bartochovy dopisy z let 1893—1902 publikoval z pozůstalosti svého otce Boh. Glos, kdežto Josef Bartocha roku 1927 otiskl osm Sládkových dopisů z roku 1897. Je vskutku zajímavé, že se v tomto literárním zájmu přispěvatelů časopisu neprojevovalo porozumění o olomouckou universitu. Již roku 1903 bylo zde oznámeno, že vyjde Bartochova práce o historii českého jazyka na olomoucké universitě, která vyšla vskutku roku 1905, a Leopold Dýmál psal roku 1948 o Josefu Hrdinovi, který byl učitelem češtiny na olomouckém lyceu v letech 1808 až 1811.

Takový byl stručný přehled literárněhistorického zájmu v olomouckém muzejním časopise. Není bez zajímavosti ještě dnes připomenout, že Ant. Glos volal již roku 1912 po založení zvláštního oddělení pro prameny o českém osvětovém životě v Olomouci v 19. století a jistě je možno ještě dnes po půl století toto jeho přání v plném rozsahu opakovat a zdůrazňovat.

Se zájmem o starší literaturu souvisí i několik popisů archiválií. Tak Adolf Patera (jeho nekrolog přinesl časopis roč. 29, str. 196) zde obšírně popisoval Bohemika kapitální knihovny olomoucké roku 1912—1913 (dokončení vyšlo z jeho pozůstalosti), Jan Kranich podal seznam inkunábulí městské knihovny v Příboře (1899), kdežto Neklan Parma (1926) sepsal prvotisky bývalé příborské piaristické knihovny a František Pokorný roku 1914 popsal podrobně starý příborský karcionál bez datování.

Stejně pilná byla i referentská činnost časopisu jak o souborných literárněvědných pracích, tak o předních literárních událostech v českém životě. Již roku 1887 J. V. (?) referoval o Krekově úvodu do dějin slovanských literatur, roku 1893 Viktor Houdek pohotově o Vlčkových Dějinách české literatury, kdežto předchozí přehled Bačkovského (1886) a takřka současné Flajšhansovo Písemnictví (1897) zůstaly nepovšimnuty. Referát o Novákových Dějinách (1922) přinesl B. Vybíral. Olomoučtí referenti si všímali i dílčích prací, tak například J. Vašica referoval roku 1930 o Hrdinově edici Kosmovy Kroniky a o Navrátilově Petru Chelčickém (1929), kdežto — m. (Wurm?) upozorňoval na Flajšhansovo dílo o staročeských příslovích (1911—1913). Všiml-li si J. Vašica roku 1931 známé Součkovy Rakovnické hry, je vidět ze starších Hýskových referátů z roku 1912

o Tereze Novákové a o Jaroslavu Vrchlickém, že bylo v programu časopisu vést stálou rubriku o současné naší literatuře. Jestliže časopis donesl dokonce dvě upozornění na francouzskou literaturu (roč. 26, str. 120–122, roč. 27, str. 71), ukázalo se záhy, že není možno obírat se cizí literaturou, nýbrž že je třeba soustředit se na problematiku domácí. Přinesl-li zde M. Hýsek v celé řadě studií materiál pro své souborné dílo o moravském literárním vývoji, referoval zde o jeho Literární Moravě roku 1912 A. Glos, kdežto o jeho Literárních besedách po třicet let R. Bartocha. Jistě právem v tomto časopise upozorňoval Ad. Vašek již roku 1909 na Hýskův stesk, že neexistují dějiny české literatury na Moravě, s výzvou, aby byl za tím účelem pílne sbírán materiál. Roku 1909 se omezil časopis na pouhé oznámení, že vyjde Kabelíkova edice Helceletovy korespondence a A. Glos roku 1912 potom podrobně o této knize referoval a leckde ji doplnil. Jinak při této příležitosti Glos znovu upozorňuje, že například stále chybí biografie Klácelova. Problematika moravského literárního regionalismu byla v olomouckém časopise stále živá: B. Vybíral roku 1922 podrobně upozorňoval na Novákovy Problémy moravské literatury, referoval i roku 1926 o krajevém písemnictví moravském; roku 1941 přinesl časopis podrobný nepodepsaný (taktéž B. Vybíral?) referát o Hanáckém písemnictví B. Slavíka, kdežto R. Bartocha roku 1940 psal o Vybíralově Beletristickém přínosu olomouckého kraje. Celkový dluh Hané splatil v tomto oboru časopis nedobrovolné válečné přestávce, když muzejní pracovník Jan Springer roku 1946 publikoval obsáhlou práci Co dala Haná českému písemnictví; registruje v ní 379 jmen beletristů a na tisíce jmen vědeckých a jiných kulturních pracovníků.

Jestliže Jan Havelka musel r. 1886 zdůrazňovat, že do vlastivědy patří nutně i biografie, nebyl ani tento jeho hlas nikterak oslyšen. Viktor Houdek již za dva roky nato oznamoval autobiografii a edici básní Havelkových a jistě zde není možno uvádět a upozorňovat na 150 biografických zpráv a noticek většinou ve formě nekrologů nebo jiných oznámení o moravských kulturních pracovnících, o nichž mnohdy odjinud nejsme informováni; tak se staly tyto zprávy mnohdy jediným pramenem pro poznání života a práce četných polozapomenutých regionálních pracovníků. Jak jsou mnohdy cenné, je vidět např. z Glosovy vzpomínky na Aleše Balcárka (1912, str. 180–181), stručný nekrolog o Vilému Mrštíkovi (1912, str. 84) s upozorněním na zapadlé polemiky olomouckého Tagblattu a Pozoru o berlínském a vídeňském provedení Maryše atd., je jistě od M. Hýska.

Takový byl v podstatě zájem Vlasteneckého muzejního spolku v Olomouci o českou literární historii. Pochopitelně, že se uplatňoval a kolísal často s měnící se redakcí, ale jeho zásluhy o regionální literární historii nelze nikterak podceňovat. Je zajímavé, že si tato literární olomoucká historie nevšímalala Slovenska a jeho literárních potřeb, jak tomu bylo např. v Časopise Národního muzea, ač olomoucký časopis věnoval pozornost např. hojně Slezsku (9 příspěvků), Lužici (3 příspěvky) a vlivem svého dlouholetého redaktora B. Vybírala v letech 1914 až 1937 (o jeho Živém slově Jul. Heidenreich roč. 50, 304–306 a o jeho poměru k slovinskému písemnictví O. Berkopec, ibid. 299–303) zejména Slovincům a jihoslovánům vůbec (asi 40 příspěvků).

Muzejní časopis a jeho vědecké i popularizační úsilí dojdou jistě jednou za sloužené pozornosti a souhrnného ocenění, v této dílčí práci můžeme k jeho historii zdůraznit (i když rozsahově ani obsahově nelze snad jeho přínos k poznání naší literatury srovnat s pražským Muzejníkem nebo s brněnským Časopisem Matice moravské), že jeho přínos pro poznání moravské regionální literatury zejména ve snaze o její rámcové zařazení, byl jistě nanejvýš kladný.

Poznámky:

¹ K historii Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci srov. R. Bartocha v Časopise 47, 1934, str. 1–43 a jeho Doslov, ibid. 59, 1950, str. 92 až 94.

² Viz o tom v rejstříku od Kneidla, Svrčkové a Břeňové (1961) v Časopise Národního muzea v Praze.

³ Dějiny Matice moravské napsal H. Traub, ČMM 34, str. 197—229, 313—341, roč. 35, str. 80—102, 154—192. Pokud si tento časopis všiml literární historie, viz přehledně v Šebánkové Rejstříku 1929, str. 28—30 a v Turkové rejstříku, 1937.

Milada Písková

NEZNAMÝ DOPIS FRANTIŠKA PALACKÉHO Z ROKU 1873

V archivu Vlastivědného ústavu v Olomouci je uložen v literární sbírce dopis Františka Palackého z 30. listopadu 1873 (rukopis, dvojlist 15,5×24 cm, bílý, popsány dvě strany; sign. LSb-6). Obálka se nezachovala, adresát uveden není. Dopis nebyl dosud publikován.¹ Do sbírek muzea jej pravděpodobně daroval Jan Vévoda, o čemž svědčí poznámka na čtvrté straně dopisu: „Nalezen v dopisech + p. děkana Th. Schlegla, bývalého faráře katol. v Hodslavicích. Jan Vévoda, koop. V Halenkově v září 1896.“

Jan Vévoda (nar. 1872) studoval bohosloveckou fakultu v Olomouci, byl členem olomouckého Vlasteneckého spolku muzejního od roku 1884 a patřil mezi dárce VSMO (viz Časopis VSMO, r. XIII, s. 50). Zmínka o dopisu Fr. Palackého však ve spolkových zprávách není (výkaz darů, kromě příspěvků peněžitých, je veden v Časopise VSMO velmi nepravidelně, přírůstková kniha se ztratila). Na téže straně je tužkou připsán neznámým autorem seznam knih, jež by mohly být darem, o kterém Palacký píše.² V dostupném archivním materiálu ani v literatuře však tento fakt není doložen.

Dopis, který zveřejňujeme, byl napsán pod vlivem událostí a dojmů z cesty Františka Palackého na Moravu v červenci 1873, kdy naposled navštívil své rodiště Hodslavice.

František Palacký, vynikající představitel české vědy, se účastnil velmi horlivě organizování národního života (jak známo dal podnět ke zřízení Matice české, byl zakladatelem spolku Svatobor, předsedou Sboru pro zřízení Národního divadla atd.). Téměř čtyřicet let zasahoval do všech kulturních institucí a podniků.³ V kulturním programu, který uveřejnil jako předmluvu k Časopisu českého muzea r. 1837, vytyčuje cíl svého snažení — povznést vědecký, kulturní a společenský život českého národa na světovou úroveň. Usiloval proto, aby česká věda pronikla do nejširších vrstev obyvatelstva. Charakteristickým znakem jeho vlastenectví byla aktivnost a činnost. Publikovaný dopis je dokladem toho, jak se Palacký i na sklonku svého života všemožně snažil podporovat rozvoj českého národního a spolkového života.

Cestu pětasedmdesátiletého F. Palackého na Moravu roku 1873 popisují jeho současníci⁴ přímo jako triumfální. Palacký přijel z Prahy do Brna 18. července. Příštího dne se zúčastnil akademie studentstva českého gymnasia, jež byla uspořádána k oslavě stých narozenin Josefa Jungmanna. V neděli 20. července odjel do Suchdolu ke svému příteli z mládí Janu Szepessymu. Na druhý den odpoledne se vydal přes Nový Jičín do Hodslavic. V rodišti, jako téměř ve všech místech, kde se na této cestě zastavil, ho čekalo slavnostní uvítání. Hostitelkou mu byla místní Občanská beseda v čele s hodslavickým starostou Adolfem Pilečkou a katolickým farářem Theodorem Schleglem. Ubytoval se u svého přítele Jana Pilečky. Příštího dne, 22. července, odjíždí do Rožnova. Zde si prohlédl Občanskou knihovnu, jejímž byl čestným členem, národní školu, navštívil Katolicko-politickou jednotu. Odtud zájždí ke svým příbuzným do Zubří a do Frenštátu. Dne 25. července se vydává na zpáteční cestu přes Přerov a Olomouc do Prahy. V Olomouci pobyl půl dne (26. 7. 1873), hostil ho prelát Königsbrunn. Při návštěvě olomoucké Občanské besedy mu byli představeni zástupci korpo-

rací a českých spolků. Shromážděným občanům a studentům Slovanského gymnasia vypravoval o Jungmannově slavnosti v Praze, zajímal se o činnost Občanské besedy a Matice školské.⁵ Ve tři hodiny odpoledne odjel v doprovodu J. R. Demla, Č. Vítěze, A. Jungmanna a prof. J. Veselého z Olomouce do Prahy.

Literární pozůstalost Františka Palackého (osobní dokumenty, korespondence, rukopisy a tisky) je uložena z větší části v literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze. V korespondenci (1819–1876) jsou zařazeny také dva dopisy Adolfa Pilečky z roku 1874. Část pozůstalosti se nachází v rukopisném oddělení knihovny a v archivu Národního muzea.⁶

Dopis otiskujeme kompletně podle znění originálu, v souladu s dnešní pravopisnou normou je upravena interpunkce, zřejmé chyby a grafická stránka textu.⁷

V Praze, 30. Novembr 1873.

Velectěný pane! ⁸

Za letošní návštěvy své v Hodslavicích, poznávám já ku potěšení svému Vaše působení v obci svěřené řízení Vašemu a zvláště zřízení Občanské besedy hodslavské,⁸ umíním sem již dávno přispívat také dle své možnosti ve prospěch spolku, jenž má za účel „národní osvětu“, ale pro nahodilé překážky a zvláště pro nemoc, která posléze po celý téměř tento měsíc listopad mne stíhala, opozdil sem se ve vykonání toho oumyslu. Nyní pak, počínaje opět zaměstnávat se prací, nemeškám déle poslati Vám první zásilku kněh některých, nejvíce pro Vaši Občanskou besedu, avšak s tím doložením, abyste dle vlastního svého uznání ty, které pro Besedu méně se hodí, jako kupř. *Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges*,¹⁰ též jeden exemplar mého *Radhosta* (3 díly),¹¹ jeden exemplar mých *Dějín českých* dílu 3. (v novém vydání)¹² atd., odevzdal důst. p. bratrovi svému¹³ pro farní knihovnu jeho, pak po jednom exempláru mých německých spisův polemických 1. proti Höflerovi¹⁴ a 2. *Zur böhm. Geschichtschreibung*¹⁵ poslal i s jedním exemplarem mého „*Doslovu*“¹⁶ do Soudola¹⁷ p. Szepessymu,¹⁸ mému dávnému příteli, co dárek na památku. Doufám, že vyřízení těchto mých žádostí nebude Vám příliš obtížné, i bude-li Vám to vděk, časem svým i v dalších podobných zásilkách pokračovati budu. Odevzdávám pak celou tu sbírku kníh p. Urbánkovi, knihkupci pražskému a rodilému Moravanu¹⁹ k zapakování a k dopravě poštou do Hodslavic. Přál bych si přitom, abyste mi ráčil udati adresu svou, snad lepší a správnější, nežli já ji p. Urbánkovi dání sem mohl.

Prosím, že vzkážete ode mne úctu důst. p. bratrovi svému a pozdravení mé srdečné jak jeho rodině, tak i všem hodným Hodslavanům, sestře mé Rosině,²⁰ ba i p. faráři Šleglovi,¹² na kteréžto často si spomínám, i že přijmete laskavě osvědčení mé zvláštní úcty, kterou k osobě Vaší pro Vaše hojné zásluhy chovám a vždy chovati budu.

Váš oddaný slouha

Frant. Palacký.

Poznámky:

¹ Zmínku o jeho existenci jsme našli pouze ve Zprávách KVM, r. 1956, č. 81, s. 67–72 (Skutil, J.: Z archivu Krajského vlastivědného muzea v Olomouci).

² Seznam uvádíme doslovně (publikaci J. Wolného je míněna pravděpodobně politická topografie Rehoře Wolného *Die Markgrafschaft Mähren*):
Dějiny národa českého 3 svazky
Radhost 3 svazky

Všeobecný dějepis od Smetany 1 svazek
Starší česká bibliotheka 3 svazky
Otto 5 svazků

Thomy z Štítného Knihy naučení křesťanského 1 svazek

Právní sekretář 1 svazek

Jiří Wolný 1 svazek

Hospodářská příruční knížka

Zeměpis 1 svazek

Nauky technické 1 svazek

Ukázka Fraseologie 3 svazky

Základové hvězdoslaví

M. D. A. z Veleslavína práce původní 1 svazek

Doslov a předmluva k Radhost 1 svazek

Geschichte des Hussitentums 1 svazek

Zur Böhmischen Geschichtsschreibung 1 svazek

³ Jetmarová, M.: František Palacký. Praha 1961. 263 s.

⁴ Bayer, F.: Fr. Palackého poslední loučení s rodnou Moravěnkou r. 1873. V Přerově 1898. 110 s. — Koželuha, F. J.: Cesta dr. Fr. Palackého po Valašsku. Moravská orlice, r. 1873, č. 177 n. — Koželuha, F. J.: František Palacký. Upomínka na jeho cestu ve východní Moravě. V Praze, nedat. 80 s.

Palacký sám píše o pobytu na Moravě v dopise své dceři Marii ze dne 23. 7. 1873 (viz Stloukal, K.: Rodinné listy Františka Palackého dceři Marii a zeti F. L. Riegroví. V Praze 1930. 345 s.). Dále viz Fischer, R.: Vzácné návštěvy v Olomouci. Nedat. 40 s.

⁵ Václav Nešpor určuje za sídlo olomoucké Občanské besedy dům bývalé Občanské záložny na Dolním náměstí (dnes nám. Rudé armády) při vchodu z Kateřinské ulice (dnes U tržnice). Viz Nešpor, V.: Olomouc. Olomouc 1927. S. 37.

⁶ Viz Bařha, Fr.: František Palacký. Literární pozůstalost č. 525. Praha 1967. 86 s.

⁷ Za odbornou radu při přepisu textu děkuji doc. dr. Jiřímu Skaličkoví, CSc.

⁸ Dopis, jak vyplývá ze souvislosti a potvrdilo se i srovnáním údajů v archívním materiálu a citované literatuře, byl adresován Adolfu Pilečkovi (nar. 7. 9. 1826, zemř. 1915), starostovi Hodslavic v letech 1861—1908. S jeho jménem je spojen rozvoj spolkového života v Hodslavicích. Založil zde Občanskou besedu, jejímž byl předsedou, hasičský spolek, hospodářský spolek, veřejnou knihovnu aj. Podílel se také na činnosti českých spolků v Novém Jičíně.

⁹ Čtenářský spolek Občanská beseda, založený roku 1869, byl nejstarším ze všech spolků v Hodslavicích. Míval kolem čtyřiceti členů, kteří se scházeli ve zvláštní místnosti na fojtství, hrával divadla, pořádal přednášky a večírky. Zanikl roku 1909.

¹⁰ Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitenkrieges. 1 Band von den Jahren 1419—1428. 655 s. 2 Band von den Jahren 1429—1436. 547 s. Prag 1873.

¹¹ Radhost. Sbírka spisův drobných z oboru řeči a literatury české, krásovědy, historie a politiky. 3 díly. Praha 1871—1873. 447, 538 a 317 s.

¹² Odpovědi Palackého na Höflerovy útoky bylo i to, že se znovu vrátil k třetímu dílu svých Dějin a zcela jej přepracoval. Nové vydání vyšlo jen česky, ve třech svazcích, a to v letech 1870—1872.

¹³ Jedná se o evangelického duchovního Jana Pilečku mladšího (nar. 1805, zemř. 15. 2. 1883), bratra starosty Pilečky. Jan Pilečka nastoupil místo evangelického kazatele v Hodslavicích po svém otci a vedl správu evangelického sboru v letech 1834—1883.

¹⁴ Práce z roku 1868 Die Geschichte des Hussitentums und Prof. Constantin Höfler. Kritische studien. Prag 1868. 168 s. Palacký v ní kritizoval edici pramenů doby husitské Geschichtsschreibung der hussitischen Bewegung, kterou uspořádal C. Höfler. Sám potom vydal nejdůležitější prameny o Husově životě a procesu v knize Documenta Mag. Joannis Hus vitam, doctrinam causam, in Constantiensis concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403—1418 motas illustrantia, quae partim adhuc inedita, partim mendose vulgata, nunc ex ipsis fontibus hausta editit Franciscus Palacký. Pragae 1869. 768 s. Německý dějepisec Kari Konstantin Höfler (nar. 1811, zemř. 1897), profesor pražské university, byl známým odpůrcem Fr. Palackého, zvláště pokud jde o výklad dějin husitství.

¹⁵ Zur böhmischen Geschichtsschreibung. Actenmäßige Aufschlüsse und Worte der Abwehr. Prag 1871. 216 s.

¹⁶ Doslov k Radhostu z 3. dílu, s. 257—317. Roku 1872 vyšel samostatně jeho překlad: Palackýs Politisches Vermächtniss.

¹⁷ Suchdol (Zauchtel), okr. Nový Jičín. Viz Batovcův příruční místopis zemí koruny české: Čech, Moravy a Slezska. V Praze 1909. S. 449.

¹⁸ Evangelický kněz Jan Szepessy (nar. 1797 v Sobotišti, zemř. 1884 v Suchdole

n. O.) byl spolužákem Františka Palackého, ten s ním po celý život udržoval přátelské styky. Szepessy, okresní školdozorce a člen c. k. okresní školní rady novojičínského okresu, působil v Suchdole od r. 1823, kdy se zde ujal senlorátu.

¹⁹ František Augustin Urbánek (nar. 23. 11. 1842 v Moravských Budějovicích, zemř. 4. 12. 1919), knihkupec a nakladatel v Praze.

²⁰ Rosína Palacká, provdaná Turková, nejmladší sestra Fr. Palackého.

²¹ Theodor Schlegl (nar. 1836), katolický farář, působil v Hodslavicích v letech 1864–1874.

Prameny a literatura:

Catalogus venerabilis cleri Archidieceos Olomucensis anno reparatae salutis 1873.

Chronika národní ev. školy v Hodslavicích. Okresní archiv Nový Jičín.

Baláš, M.: Kulturní místopis Novojičínska. Nový Jičín 1967. 288 s.

Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. R. 1–59.

Kaloušek, J.: Nástin životopisu Františka Palackého. In — Palacký, Fr.: Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě. Díl I. 6. vyd. V Praze 1908. S. IX–LVI.

Masarykův slovník naučný. Díl III, Praha 1927, s. 236–237. Díl VII, Praha 1933, s. 487.

Moravské Kravařsko. V Příboře 1898. 364 s.

Nováček, V. J.: Františka Palackého korespondence a zápisky. V Praze 1902. 318 s.

Ottův slovník naučný. 11. díl, Praha, nedat., s. 458–459. 19. díl, Praha 1902, s. 39–73.

Palackého kulturní program z roku 1837. Praha 1937. 31 s.

Palackého rodná obec. Kronika Hodslavic. Hodslavice 1948. 232 s.

Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého. V Praze 1898. 723 s.

Památník Palackého 1926. Velašské Meziříčí 1926. 95 s.

Slovník českých spisovatelů. Praha 1964. S. 374–376.

ZUSAMMENFASSUNG

Unbekannte Brief von F. Palacký vom Jahre 1873.

In diesem Aufsatz veröffentlichen wir zum ersten Mal einen unbekannten Brief von F. Palacký vom Jahre 1873. Dieses Schreiben nach der Rückkehr aus Mähren verfasst, beweist, wie F. Palacký noch zu Ende seines Lebens für die Entwicklung des böhmischen Nationalbewusstseins war einsetzte.

Das Original des Briefes wird im literarischen Archiv des Instituts für Heimatkunde in Olmütz aufbewahrt.

РЕЗЮМЕ

Неизвестное письмо Палацкого от 1873 г.

В настоящей статье впервые публикуется до сих пор неизвестное письмо Ф. Палацкого А. Пилежке от 30-ого сентября 1873 г. Письмо, написанное после возвращения Палацкого из Моравии, является доказательством того, что его автор стремился даже на склоне своей жизни содействовать развитию чешской национальной жизни.

Подлинник письма хранится в литературном архиве Краеведческого института

František Tvrdon

UMÍSTĚNÍ OLOMOUCKÉHO SLOVANSKÉHO GYMNASIA DO ROKU 1864

Kabinetním listem císaře Františka Josefa I., vydaným dne 18. října 1866, byla na Moravě povolena dvě nižší gymnasia, a to v Brně a v Olomouci. Obě se měla nazývat slovanská (ne česká!), aby se tak podporoval moravský separatismus, jak bylo v intencích tehdejší rakouské vlády. Skutečnost, že přívlastko „slovan-

ské" gymnasium dostalo během let zcela jinou náplň, byla tehdejšími vládám i olomoucké německé radnici velmi nepříjemnou, neboť na této škole se pěstovala slovanská vzájemnost v plném smyslu slova. Někteří absolventi jako např. (Fr. Táborský) ji pak pěstovali po celý svůj život.

Kabinetní list sice vyšel, ale pro ústav nebyla budova. Vláda také prozatím nezamýšlela postavit nově zřízenému gymnasiu vyhovující budovu, a proto byl pro tyto účely najat dům učitele Antonína Pura v Purkrabské ulici (dnes na tomto místě stojí pedagogická fakulta UP) za 1.500 zlatých ročně. Přestože místnosti byly narychlo opraveny, budova svému účelu nevyhovovala, ježto v místnostech bylo málo světla a také točité schodiště bylo nevhodné (při návštěvě tohoto ústavu 5. srpna 1872 císař František Josef I. na úzkém schodišti zakopl a byl by upadl, kdyby jej pohotově nezachytil pobočník). Zápis žáků v prvním roce školy se dokonce prováděl v bytě ředitele Jana Ev. Kosiny (ulice 28. října č. 2). Také nábytek nebyl. Německé gymnasium sice darovalo své vyřazené lavice do dvou tříd, ale z toho se dalo použít velmi málo. Olomoučtí vlastenci uspořádali mezi sebou sbírku a chybějící nábytek koupili, avšak vybavení kabinetů bylo bídné, pokud vůbec můžeme o těch komůrkách jako o kabinetech hovořit. Avšak náporu českých studentů nemohl dům č. p. 151 už v r. 1869 stačit, a proto byly najaty místnosti v sousedním domě (č. p. 150) a jedna místnost v domě Barbory Žákovské (naproti — č. p. 152). Ředitel Kosina měl však neustále potíže s místnostmi. Tříd každým rokem přibývalo, ale místnosti pro ně nebylo. Proto se také muselo vyučovat v domě č. p. 176 v Panské ulici, kde byla umístěna také jedna třída.

Až r. 1871 se mohlo pět tříd olomouckého gymnasia uchýlit pod střechu Občanské besedy, která zakoupila od dědiců Škarniclových dům č. p. 109 na dnešním náměstí Rudé armády. Bohužel i toto opatření se za rok ukázalo nedostačujícím a ředitel Kosina, člen a činník Občanské besedy, se dopisem obrátil na tento spolek:

*Slavný výbore „Měšťanské besedy“
v Olomouci!*

Pro veliký počet žáků nižšího gymnasia pilná toho potřeba se shledává, aby třída první ve třetí, druhá, třetí a čtvrtá třída ve dvě a dvě oddělení paralelně rozvedeny byly. Tím vzniká nedostatek jedné síně učebné. S úctou podepsaný důvěrně se utíká ku slavnému výboru Měšťanské besedy se žádostí, aby dům besední mládeži slovanského gymnasia poskytl přístřeší pronajetím ještě jedné místnosti ku vyučování se hodící, doufaje, že žádosti té laskavě místo dáno bude.

*Z ředitelství c. k. Slovanského gymnasia
V Olomouci dne 3. října 1872.*

*Jan Kosina,
c. k. gymn. ředitel.*

Na výborové schůzi za přítomnosti dr. Mošnera, K. Rozsívala, F. Veselého, V. Tkaného, H. Hodana, Vinc. Praska, Fr. Janalíka, I. Moudrého, K. Procházky a dr. Lakomého konané dne 4. října 1872 byla tato žádost jako 3. bod projednána a dr. Lakomý oznámil výsledek ředitelství:

*Slavnému ředitelství
c. k. gymnasia slovanského
v Olomouci.*

Slavné ředitelství!

V žádosti ze dne 3. října 1872 č. 3 učinil výbor besedy občanské v Olomouci ve schůzi své, dne 4. října t. r. odbývané, usnesení, že slavnému c. k. gymnasiu

slovanskému místnost potřebnou v domě besedním opatří.

Jelikož však nyníššímu nájemníku lhůta k vystěhování se z místnosti pro slavný ústav se hodící až do 15. listopadu t. r. prodloužena byla, usnesl se výbor dále jsa povědom povinnosti, jakou zvlášť každému k ústavu vlasteneckému a k mládeži slovanské nadějí to vlasti, ukládá a uvážív nezbytně škodné následky, které by snad mládeži naší nastaly, že slavnému c. k. gymnasiu prozatím část místností vlastních pro jednotu určených postoupí.

Ustanovena k tomu síň první, dřívější tělocvična, která se slavnému ředitelství k další dispozici ponechává.

Žádaje za laskavé prominutí, že kratinké provisorium nedalo se obejít a že za stávajících poměrů ihned stálá místnost opatřiti se nemohla, ujišťují, že kde se o blaho a potřebu jedná ústavu vlasteneckého, výboru besedy občanské na ochotě a obětavosti nikdy scházeti nebude.

V Olomouci dne 4. 10. 1872.

Za výbor Občanské besedy
Dr. F. Lakomý.

Vidíme, že dopis ředitele Kosiny se setkal s velkou ochotou a byl velmi rychle vyřízen — tak rychle, že se nám to zdá dnes až neuvěřitelné.

Ovšem ředitel Kosina neměl po starostech. Gymnasium v této době už mělo všech osm ročníků, a tak bylo třeba se zase starat o nové učebny. Naštěstí postavila Matice školská r. 1875 v Sokolské ulici novou a prostornou budovu pro první českou obecnou školu v Olomouci, takže mohl některé třídy umístit i do této nové školy.

Slovanské gymnasium olomoucké bylo tedy rozptýleno po celém městě a pro vedení školy nebylo snadné sestavit rozvrh tak, aby jednotliví profesori mohli včas stihnout hodinu ve třídě, která byla od sborovny a ředitelny dost vzdálena. A tohle přecházení nebylo nikterak příjemné, zvláště za nepříznivého počasí.

Žádosti k nadřazeným úřadům však nepřinesly žádaného úspěchu a nová budova se nestavěla, ačkoli sám císař prohlásil, že starý stav je neudržitelný; místodržitelé se střídali v návštěvách ústavu, avšak výsledky se neprojevovaly. Až konečně r. 1882 byla povolena stavba nové budovy pro Slovanské gymnasium olomoucké v dnešní Kosinově ulici, v níž se po prázdninách r. 1884 začalo vyučovat.

Krásná na té bídě a nedostatku, jež provázel začátky Slovanského gymnasia v Olomouci, je ona ochota, láska a obětavost, s níž česká veřejnost k tomuto důležitému ústavu přistupovala. (Z materiálů Občanské besedy v Olomouci.)

SDĚLENÍ

● Morava v životě a díle Petra Bezruče

V loňském roce uplynulo sto let od narození národního umělce Petra Bezruče a toto výročí dalo podnět k velkým oslavám v básnickově rodišti i v řadě jiných míst. Na Haně Bezruč prožil poslední část svého života. Před deseti lety, 17. února 1958, zemřel v olomoucké fakultní nemocnici.

V rámci bezručovských oslav, zařazených mezi kulturní výročí UNESCO, byla uspořádána ve Vlastivědném ústavu v Olomouci ve spolupráci s literárním oddělením Moravského muzea a Závodním klubem dopravy a spojů v Brně literární výstava „Morava v životě a díle Petra Bezruče“. Libreto napsal Kristián Fanta, scénář vypracovala prom. fil. Stanislava Cikharťová, výtvarné řešení navrhl Miroslav Šmorda. Na přípravě výstav v olomouckém muzeu se podíleli po stránce výtvarné ing. arch. Anna Voleíníková, technické oddělení muzea, po stránce odborné nadeptaná. Sbírkové předměty zapůjčilo literární oddělení Moravského muzea v Brně.

Samotná výstava byla rozčleněna do 21 kapitol, které chronologicky znázorňovaly hlavní etapy Bezručova života a tvorby se zvláštním zaměřením na jednotlivé moravské oblasti, v nichž básník žil. Úvodní panel velmi názorně vymezil tyto oblasti a přiblížil návštěvníkovi krajský charakter Brněnska, Lašska, Ostravska, Valašska a jižní Moravy v dané době. Expozice se dále rozvíjela podle nástinu Bezručova životopisu. Originální rukopisy a dokumenty byly doplněny řadou zajímavých fotografií, např. rodiny Vaškovy, Bezručových přátel i vzácných snímků P. Bezruče. Zvláštní oddíl tvořil výběr vydání Slezských písní, jednotlivých básní i ostatních Bezručových prací, mezi nimiž nechýbělo Slezské číslo z roku 1903, cizojazyčná vydání, např. v Chicagu r. 1910, v Jekatěrinburgu 1918, v Anglii za druhé světové války, v Recku 1959 aj. Téměř ve všech vystavovaných knižních vydáních Bezručových veršů byly doplnky a opravy rukou básníkovou. V celkovém počtu exponátů převládaly originály (celkem 81 kusů).

Po stránce formální bylo při instalaci výstavy použito panelů a uzavřených stolových vitrin.

Vkusně řešený katalog výstavy (Morava v životě a díle básníkově; odpovědný redaktor Kristian Fanta, vydal MěstNV v Brně 1967) obsahuje úvodní studii autora libreta s tematickým členěním výstavy, stručný heslovitý přehled životních osudů P. Bezruče, studii Pavla Pešty Bezručova Morava, přehled vydání Slezských písní, výběrovou bibliografii, soupis pseudonymů Vladimíra Vaška, vzpomínky Bezručových přátel, ukázky básníkovy rukopisu a dvě fotografie.

Výstavu zahájil v olomouckém muzeu dne 12. března 1968 přední znalec Bezručova díla univ. prof. dr. Oldřich Králík, DrSc. Veřejnosti byla přístupna do 17. dubna.

/ Milada P í s k o v á

● Výstava hranické keramiky

Vlastivědný ústav v Olomouci si stanovil úkol soustředit všechny dosažitelné hranické fajanse z československých muzeí a ukázat je na souborné výstavě. Přestože exponátů není příliš mnoho [vzhledem ke krátké době působení manufaktury je jich však přece jen dost], je výstava z kulturně-historického a uměleckého hlediska velmi zajímavá. Celý soubor podává názorný obraz činnosti malé manufaktury našeho kraje, která byla koncem 18. století první a jedinou manufakturou tohoto druhu na Moravě.

Od druhé čtvrtiny 18. století bylo přáním a cílem četných feudálních pánů zřídit na velkopanstvích továrny na porcelán a fajans. Tyto podniky měly především krýt potřebu přepychového nádobí pro slavnostní tabule a domácí potřebu panství a kromě toho měl prodej výrobků znamenat hospodářskou posilu panských pokladen.

Na mnoha místech byly zřízeny manufaktury na fajans, které měly tu výhodu, že základní surovinou mohla být jakákoli hlína, zatímco výroba porcelánu je vázána na výskyt kaolínu. Jedna z největších a nejznámějších manufaktur na fajans pracovala od začátku čtyřicátých let 18. století v Holíči v tehdejších Uhrách těsně u moravské hranice.

Za pomoci vynikajících umělců a dělníků z této manufaktury zřídil hrabě z Proskova v Proskově v Pruském Slezsku (v dnešním Polsku) v roce 1763 manufakturu na fajans, která velmi prosperovala. Několik roků poté zahynul hrabě z Proskova v souboji a jeho jediný příbuzný, kníže Dietrichštejn v Mikulově, jenž patřil také velkostatek v Hranicích na Moravě, zdědil kromě jiného proskovskou manufakturu. Kníže Dietrichštejn vedl zpočátku tuto manufakturu dále, ale značná vzdálenost a nedokonalá komunikace mezi Mikulovem a Proskovem ho přinutily k tomu, že uvažoval o částečném převedení provozu manufaktury do Hranic na Moravě.

Už od roku 1775 byly proto zkoušeny různé druhy zemin z Hranic a vyhledán objekt — Světlíkův dvůr pro budoucí provoz. Roku 1783 se kníže rozhodl po-

volat vedoucí technický a umělecký personál z Proskova do Hranic a prodat Proskov Bedřichu Velkému. Kniže si byl vědom toho, že již dávno minula doba příznivá pro obchodní podnikání, a proto se s regulérní výrobou v Hranicích začalo v roce 1783 jen v nejmenším měřítku a s velkým váháním. Od počátku byla obchodní, technická i umělecká organizace zcela nedostačující. Personál byl špatně placen a proto nespokojený, objednávky se vyřizovaly velmi pomalu. Kniže nebyl spokojen s provozem manufaktury. Objednávek bylo málo, sklady, jichž bylo mnoho, si stěžovaly na špatný odbyt, s nímž kniže vlastně počítal už od začátku. Po smrti knižete se jeho nástupce pokusil o racionálnější organizaci manufaktury, jeho snahy ale byly marné. Už v roce 1792 měla být manufaktura zrušena. Aby však dělníci nezůstali bez chleba, vlekl se provoz ještě po nějaký čas, až v roce 1796 byl po dvanáctileté činnosti definitivně zastaven.

Zánik manufaktury nebyl ovšem způsoben jen nedostatečnou organizací. Doba vrcholného rozkvětu fajansů minula, fajans byla téměř zcela vytlačena porcelánem a levnou keramikou. Hranice nemohly konkurovat holíčské manufaktuře, která vyráběla luxusní nádobí pro šlechtu, na druhé straně nemohla získat odběratele ani mezi konzervativním venkovským obyvatelstvem a drobným měšťanstvem ve městech, které si velmi vážilo rustikálních fajansů moravských lidových džbánkařů a krylců svou potřebu výhradně u nich.

Výstava, jejíž libreto pořídila podepsaná autorka, předváděla ve vkusném uspořádání podle návrhu ing. arch. A. Volejníkové 105 exponátů, doplněných bruselskými krajkami a dobovým nábytkem. Dokumentuje ji na základě bohatého archivního materiálu ilustrovaný katalog s přehledem vzniku a historie hranické manufaktury (návrh obálky V. Smutný).

Růžena Hrbková

● **Zpráva o činnosti historického kroužku při Vlastivědném ústavu v Olomouci v roce 1967.** Historický kroužek pořádal v roce 1967 každý měsíc pravidelné schůze za předsednictví Karla Morava. Na schůzích byly prosloveny tyto přednášky:

10. 1. Josef Kšír: Vývoj olomouckého poštovníctví
14. 2. Stanislav Makas: Jan Šembera z Boskovic
14. 3. Oldřich Králík: Nejstarší legendy a první český spisovatel
11. 4. Rudolf Híkl: O historících, které jsem znal (1. část)
13. 6. Josef Kšír: Důvody zrušení mlýnského náhonu v Leninově třídě po 700 letech trvání
27. 6. R. Flášar: Lístek z buchenwaldského zápisníku
12. 9. Rudolf Híkl: Historikové, které jsem znal (2. část)
10. 10. J. Novák: Staré slovanské osídlení na severní Moravě
14. 11. Karel Morav: Studenti staré Olomouce, kteří nezapadli
5. 12. J. Jochymek: Historický kaleidoskop z Buchlovska

Jaroslav Z a o r a l

K vyobrazením na obálce:

1. František Palacký. Medaile V. Makovského na insigniích UP v Olomouci.
- 2.—3. Dopis Františka Palackého z r. 1873. (1.—3. k článku M. Pískové, snímky J. Juryšek.)
4. Talíř z hranické manufaktury (ke sdělení R. Hrbkové, snímek J. Juryšek).

Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci č. 142. Vydal Vlastivědný ústav v Olomouci, náměstí Republiky 6. Redigoval V. Burian. Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., provoz 12, Olomouc, Lenínova 15. © Vlastivědný ústav Olomouc.

i s jedním exemplárem mého „Dostlův“, do Soudola p. Szepessy, mému dávnému příteli, co dárku na památku. Doufám, že vyřízení těchto mých žádostí nebude Vám příliš obtížné, i budete Vám to vděk, časem svůj i v dalších podobných zásilkách pokračovati bude. Odevzdávám pak celou sbírku knih p. Urbánkovi, knihkupci Pražskému a rodilému Moravanu, k zapakování a k dopravě poštou do Hodolawic. Přál bych si přitom, aby se mi ráčil udati adresu svou, snad lepší a správnější, nežli já ji p. Urbánkovi dati jsem mohl.

Prosím se vrátíte ode mne úctu důst. p. bratru svému a pozdravení mé srdečné jak jeho rodině, tak i všem hodným Hodolawanům, sestře mé Rovině, ba i p. faráři Šlaglowi; na kteréhož čase si spomínám, i že přijmete laskavě osvědčení mé zvláštní úcty, kterau k sobě Vaši pro Vaše hojně zásluhy chovám a vždy chovati budu

Wáš

oddaný sluze
Frant. Palacký

OBSAH:

CLÁNKY: A. Gregor, Nařečí v Hanáckých obrazech Jana Hocha, 1. — J. Skutil, Literární historie v olomouckém muzeu v letech 1884—1950, 12. — M. Písková, Neznámý dopis Františka Palackého z roku 1873, 17. — F. Tvrdoň, Umístění olomouckého Slovanského gymnasia do roku 1884, 20. — SDELENÍ: M. Písková, Morava v životě a díle Petra Bezruče, 22. — R. Hrbková, Výstava hranické keramiky, 23. — J. Zaoral, Zpráva o činnosti historického kroužku při Vlastivědném ústavu v Olomouci v roce 1967, 24.